

Elisa Räsänen

NORMIA RIKKONEET

Keskiluokkaisesta kodista toisen asteen ammatilliseen koulutukseen hakeutuneiden nuorten koulutusvalintojen rakentuminen

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Ohjauksen pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2021

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty		Osasto – School		
Filosofinen tiedekunta		Kasvatustieteen ja psykologian osasto		
Tekijät – Author				
Elisa Räsänen				
Työn nimi – Title				
Normia rikkoneet – keskiluokkaisesta kodista toisen asteen ammatilliseen koulutukseen hakeutuneiden nuorten koulutusvalinnan rakentuminen				
Pääaine	Työn laji		Päivämäärä	Sivumäärä
Ohjaus	Pro gradu -tutkielma	X	4.3.2021	67
	Sivuainetutkielma			
	Kandidaatin tutkielma			
	Aineopintojen tutkielma			
Tiivistelmä – Abstract				
<p>Tutkimuksen tarkoituksena oli haastatella nuoria, joiden toisen asteen koulutusvalinta suhteessa heidän lapsuudenkotinsa keskiluokkaisuuteen oli aiemman koulutuspoliittisen ja sosiologisen tutkimuksen valossa normia rikkova. Nuorten normia rikkovaa koulutusvalintaa ja sitä kautta tapahtunutta ”luokkasiirtymää” ja sen pysyvyyttä tarkasteltiin keskiluokkaisen kodin, kaverien ja muiden ihmisten, nuoren oman rationaalisen ja pragmaattisen pohdinnan sekä nuoren tulevaisuuspuheen valossa. Tutkimus toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, ja siihen osallistui yhteensä seitsemän 16-21 -vuotiasta nuorta eri puolilta Suomea. Haastatteluja toteutettiin sekä kasvotusten, että puhelujen ja videopuhelujen välityksellä, ja kutakin nuorta haastateltiin kerran.</p> <p>Nuorten kotien keskiluokkaisuus näyttäytyi haastatteluissa esimerkiksi koulutusmyönteisyytenä sekä taloudellisena tukena. Yliopistokoulutetut vanhemmat olivat nuorensa koulutuksessa aktiivisesti mukana. Jokaisen nuoren perheessä oli myös koulutuksellista monimuotoisuutta, joka näyttäytyi esimerkiksi toisen vanhemman tai vanhemman sisaruksen ei-akateemisenä koulutuspolkuna. Kaverien merkitys korostui erityisesti epävarmojen nuorten koulutusvalinnassa, ja opettajien puheessa uusintui pää-käsi -jaottelu. Omassa pohdinnassaan normin rikkomisen taustalla nuoret kuvasivat lukio-”amis” -jaottelua ja mielikuvia lukiosta, omia opiskelukompetensseja, työllisyysnäkyviä, alan mielekkyyttä itselle, palkkausta sekä terveystysymyksiä. Myös vertailua vanhempien aloihin tehtiin.</p> <p>Normia rikkoneen keskiluokkaisesta kodista työväenluokkaan tapahtuneen ”luokkasiirtymän” pysyvyyttä kartoitettiin vertaamalla vanhempien luokka-asemaa, nuoren oman alan luokka-asemaa sekä nuoren tulevaisuuspuheessa tunnistettavien vaihtoehtojen luokka-asemaa. Suurin osa nuorista oli tässä hetkessä tyytyväinen toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta saavuttamaansa alaan ja sen tarjoamaan elintasoon, mutta myös mahdollisuudet korkeakoulutukseen, yrittäjyyteen ja alanvaihtoon pidettiin avoimina.</p>				
Avainsanat – Keywords				
yhteiskuntaluokka, sosioekonominen asema, toisen asteen koulutusvalinta, toisen asteen ammatillinen koulutus, sosiologinen uravalintateoria, sosiaalinen liikkuvuus				

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty Philosophical faculty		School School of Educational Sciences and Psychology		
Author Elisa Räsänen				
Title The Breakers of the Norm – the Construction of the Educational Decision to Upper Secondary Vocational Education of Adolescents from Middle Class Home				
Main subject	Level		Date	Number of pages
Counselling	Pro gradu -tutkielma	X	4.3.2021	67
	Sivuainetutkielma			
	Kandidaatin tutkielma			
	Aineopintojen tutkielma			
Abstract				
<p>The aim of this study was to interview adolescents whose upper secondary educational choice of choosing vocational education was norm breaking within the context of their middle-class home environment. The adolescents' norm breaking upper secondary school choice, their "class transition" through that upper secondary school choice and the permanence of that transition was contemplated in the light of their middle-class home, friends and other significant people, the adolescents' own rational and pragmatic reasoning and discourse about their future. The study was executed as a half-structured theme interview where 7 adolescents in the age of 16-21 across Finland were interviewed. The interviews were executed both in face-to-face connection, or through phone or a video call. Each adolescent was interviewed once.</p> <p>The middle class of adolescents' homes was seen for example in families' positive attitude towards education and in economic support given to children. Academically educated parents took more active part in their child's education. There was educational diversity in every adolescents' family, which appeared as other parent's or older sibling's non-academical educational path. Friends were in an affective role in the adolescents' educational choice if the adolescent was uncertain of what they want to study, and teachers duplicated the head-hands -classification. In their own rational and pragmatic reasoning the adolescents described the classification between high school and upper secondary vocational education and the ideas of studying in high school, their own studying competencies, the views of current labour market, the vocational fields' sensibility to self, salary and health issues. Also, comparison to parents' fields was made.</p> <p>The norm breaking "class transition" from the middle class to the working class and the permanence of that transition were contemplated by comparing the parents' social class position, the adolescents' own social class position and the alternative social class positions that were observed in adolescents' discourse of their future possibilities. Most of the interviewed adolescents were, when interviews were made, contented with the field they had studied in the upper secondary vocational education and with the living standards it carries. On the other hand, the adolescents kept the options open for future possibilities such as higher education (university or university of applied sciences), entrepreneurship and for completely changing field.</p>				
Keywords				
social class, socioeconomic status, upper secondary educational choice, upper secondary vocational education, the sociological theory of career decision making, social mobility				

Sisällys

1 YHTEISKUNTALUOKAN TRENDIKKYYS JA NORMIA RIKKONEET NUORET	4
2 TOISEN ASTEEN KOULUTUSVALINTA KOULUTUSPOLUN JA SOSIOEKONOMISEN ASEMAN MÄÄRITTELIJÄNÄ	7
3 SOSIOEKONOMINEN ASEMA JA YHTEISKUNTALUOKKA MODERNISSA HYVINVOINTIVALTIOSSA.....	10
3.1. Eriksonin & Goldthorpen yhteiskuntaluokittelu	12
3.2 Sosiaalinen liikkuvuus ja periytyvyys.....	14
4 URAVALINNAN SOSIOLOGINEN ULOTTUVUUS	18
4.1. Pragmaattinen päätöksenteko ja toimintahorisontti	19
4.2 Nuoren sosiaalinen pelikenttä ja sen valtasuhteet.....	20
4.3 Hodkinsonin ja Sparkesin sosiologinen uravalintateoria tässä tutkimuksessa.....	21
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
5.1 Laadullinen tutkimusasetelma.....	24
5.2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu.....	26
5.3 Haastattelujen toteutus ja haastateltavien esittely	27
5.4 Sisällönanalyysi	31
5.5 Tutkimusetiikka ja luotettavuuden arviointi	33
6 NORMIA RIKKOVIEN KOULUTUSVALINTOJEN RAKENTUMINEN	36
6.1. Sosiaalinen pelikenttä normia rikkovan koulutusvalinnan taustalla	36
6.1.1 Keskiluokkainen koti tukemassa, kannustamassa ja tilaa antamassa.....	37
6.1.2 Tietoinen eronteko vanhempien ammattivalinnoista oman ammattivalinnan taustalla	41
6.1.3 Kaverit epävarmojen valintojen suunnannäyttäjinä	43
6.1.4 Pää-käsi -jaottelua uusintavat opettajat ja muiden läheisten esimerkin voima	45
6.2. Lukio on turha välivaihe ja ”amis” reitti kohti itsen toteuttamista	47
6.3 Tulevaisuus auki	51
7 TULOKSET JA POHDINTA	56
7.1 Tulokset.....	56
7.2 Pöhdinta ja jatkotutkimus	58
LÄHTEET.....	63
LIITE 1	66

1 YHTEISKUNTALUOKAN TRENDIKKYYS JA NORMIA RIKKONEET NUORET

Viime vuosina sosioekonominen asema ja sen vaikutus yksilön elämään ja koulutusvalintoihin on ollut jälleen kasvavan mielenkiinnon kohteena niin mediassa kuin tutkimuksessakin. Vielä 2000-luvulla ja 2010-luvun alkupuoliskolla tehty tutkimus on osoittanut, että yhteiskuntaluokkien ja sosioekonomisen aseman tunnustaminen ja tutkiminen on jäänyt vähälle, erityisesti tutkittaessa ammatinvalinnan muotoutumista (ks. esim. Saari 2016, 52; Lott 2002, 101; Diemer & Ali 2009). Tämä diskurssi on kuitenkin selkästi alkanut kääntyä ja yhteisluokkakeskustelusta on tullut taas ajankohtaista, jopa trendikästä. Arkikeskusteluun ”luokkakysymyksiä” on kotimaan suurista mediataloista tuonut esimerkiksi Helsingin Sanomat julkaistuaan lähivuosina useita artikkeleita, joissa esitellään tutkimustietoa yksilön sosioekonomisen aseman vaikutuksesta muun muassa parinmuodostukseen, äänestyskäyttäytymiseen ja älykkyyteen (HS 25.9.2019, 26.9.2019 & 24.8.2020). Tutkimuksen kentällä Suomessa keskustelua sosioekonomisen aseman merkityksestä on 2000-luvulla ollut viritämässä muun muassa Jani Erola toimittamallaan teoksella *Luokaton Suomi?* (2010), joka on poikanut laajan skaalan kotimaista jatkotutkimusta. Koulutuspolitiikan saralla kiinnostusta sosioekonomisen aseman merkitykseen yksilön elämässä ja koulutuksessa on osaltaan kasvattanut varmasti myös tuorein OECD-maiden toteuttama PISA-tutkimus (2018), jossa havaittiin lähtöperheen sosioekonomisella taustalla olevan jatkuvasti kasvava vaikutus lapsen koulumenestykseen (OKM, 2019).

Sosioekonomisen aseman ympärillä käyty yhteiskunnallinen keskustelu on myös osaltaan ollut mukana lisäämässä allekirjoittaneen mielenkiintoa tutkia nuorten koulutusvalintoja vanhempien sosioekonomisen aseman kontekstissa. Vanhempien sosioekonomisen taustan tutkimista osana nuoren koulutusvalintoja perusteleekin tieto, ettei nuori koskaan kasva täydellisessä sosiaalisessa

tyhjiössä, vaan koko hänen identiteettinsä sekä tällekin tutkimukselle olennainen koulutusvalintaprosessi tapahtuu aina osana hänen sosiaalista ympäristöään (ks. esim. Saari 2016, 51; Heppner & Scott 2004, 5; Laine 2015, 31). Aiemmassa tutkimuksessa on useaan otteeseen osoitettu, että vanhempien asettuminen eri sosiaalisiin asemiin ohjaa yhä tänäkin päivänä ”koulutusprosesseihin liittyvää yhteiskunnallista valikointia, luokittelua ja sosiaalisten asemien uusintamista huolimatta koulutuksellisen tasa-arvon ihanteesta” (Antikainen ym. 2013, 40). Vaikka vanhempien sosioekonomisen aseman vaikutusta nuoren elämään sekä sen periytymistä onkin jonkin verran viime vuosina tutkittu, vanhempiensa sosioekonomista asemaa ”alemmas” sijoittuvien nuorten koulutusvalintojen tutkimus on ollut erittäin vähäistä.

Tämän tutkimuksen tutkimuskohteena ovat koulutuksen periytyvyyden ja sosiaalisen liikkuvuuden normia rikkoneet nuoret ja heidän kokemuksensa koulutusvalintansa muotoutumisesta. Vastaavaa ilmiötä – hyvin peruskoulussa menestyneitä ja korkean hakupaineen aloille ammatilliseen koulutukseen hakeutuneita nuoria - ovat tutkineet esimerkiksi Herranen ja Souto (2016), jotka käyttivät tutkimistaan nuorista nimitystä ”toisin valinneet”. Tähän tutkimukseen osallistuneita nuoria kuvataan nimityksellä ”normia rikkoneet” – nuoret ovat omalla keskiluokasta toisen asteen ammatilliseen koulutukseen hakeutumisellaan murtaneet koulutuksen periytyvyyden ja sosiaalisen liikkuvuuden normia. Kyseistä normia esitellään tarkemmin alaluvussa 3.2.

Tutkimuksen kannalta kiinnostava ilmiö on myös aiemman tutkimuksen kentällä vallinnut vähäinen kiinnostus tutkia ammattiin opiskelevia nuoria. Jos ammatillisessa koulutuksessa opiskelevia nuoria onkin tutkittu, heistä on oltu kiinnostuneita lähinnä syrjäytymisuhan alla olevina moniongelmaisina nuorina ja ammatillisen koulutuksen kesken jättäneinä koulupudokkaina, tai vaihtoehtoisesti ammattitaitokilpailuissa esiintyvänä lahjakkaina tulevaisuuden lupauksina (Herranen 2014, 3). Tutkimusten tulokset ovat tähän asti yleensä myös vahvistaneet ammatillisen koulutuksen ensisijaista tehtävää työntekijöiden kouluttajana sekä luokka- ja sukupuolierojen uudistajana (Herranen & Souto 2016, 201). Ammatillisella toisella asteella perustutkintoa opiskelevia nuoria koulutukseen panostavina, itseään kiinnostaneina ja aktiivisen koulutusvalinnan tehneinä nuorina on tutkittu verraten vähän.

Tällä pro gradu -tutkimuksellani haluankin osaltani täydentää tutkimusta ”luokkasiirtymästä” keskiluok-kaisesta kodista työväenluokkaan, sekä tutkimusta ammatillisessa koulutuksessa opiskelevista nuorista aktiivisina elämänkulkunsa toteuttajina aiemman, paikoin jopa negatiivissävytteisen, tutkimuksen lisäksi. Tutkimuksen toteutus ja analysointi nojaa Hodkinsonin & Sparkesin (1997) sosiologiseen uravalintateoriaan, jossa uravalinnan taustalta erotetaan nuoren niin kutsuttu sosiaalinen pelikenttä ja sillä ”pelaavien” ihmisten vaikutus nuoren ammatinvalinnalle, sekä nuoren

oma pragmaattinen ja rationaalinen päätöksenteko. Tarkasteluun otetaan myös nuoren ajatukset tulevaisuudestaan ja siellä mahdollisesti tehtävistä jatkokoulutusvalinnoista tai työtehtävistä, joiden avulla pyritään kartoittamaan aiemmin mainitun luokkasiirtymän pysyvyyttä tai väliaikaisuutta.

2 TOISEN ASTEEN KOULUTUSVALINTA KOULUTUSPOLUN JA SOSIOEKONOMISEN ASEMAN MÄÄRITTELIJÄNÄ

Peruskoulun jälkeen koulutusvalintaansa tekevät nuoret sijoittuvat pääosin joko ammatilliseen koulutukseen (41% peruskoulun päättäneistä nuorista) tai lukioon (54% nuorista) (Tilastokeskus 2018). Herranen ja Souto (2016) esittävät, että suomalainen koulutusjärjestelmä perustuu tälle ammatillisen koulutuksen ja lukion duaaliperiaatteelle, joka on rakennettu ajatukselle mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumisesta ilman, että mitään koulutusreittejä tai valintoja estetään tai suljetaan pois. Peruskoulun jälkeen 15- tai 16-vuotias nuori voi valita yleissivistävän lukion tai käytännöllisemmin suuntautuneen ammatillisen koulutuksen, joista molemmat lähtökohtaisesti mahdollistavat myös kolmannen asteen opintoihin etenemisen. Käytännössä kuitenkin lukion valinneiden nuorten oletetaan useimmiten hakeutuvan akateemiselle koulutusuralle ja suuntaavan lukion jälkeen yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin, ja ammatillisen koulutuksen valinneiden nuorten lähtevän toisen asteen koulutuksesta työelämään. Vaikka tämä ajatus kaikkien koulutusvaihtoehtojen ja -reittien avoimuudesta sinänsä toteutuukin, on validia kysyä, toteutuuko yksilön vapaus toteuttaa koulutusvalinnoissa aidosti itseään. Jo toiselle asteelle hakeutumista ohjaavat paitsi nuoren oma aiempi koulumenestys, myös useat nuoresta itsestään riippumattomat sosiokulttuuriset tekijät, joita ovat mm. vanhempien sosioekonominen asema, perheen koulutussuh- tautuminen, kaverien valinnat sekä mielikuvat eri paikkakunnista ja koulutusaloista. Oman mausteensa soppaan tuo myös nuorten ja perheen arkipuheessa sekä jopa opettajien näkemyksissä jatkuvasti uusintuva pää-käsi -jaottelu, joka erottaa lukion ”kirjaviisaiden” opiskelupaikaksi ja

ammattillisen koulutuksen ”tekijöiden” valinnaksi. (Herranen & Souto 2016, 197-198; Herranen 2014, 8).

Muutaman viime vuosikymmenen aikana koulutusreittien joustavuutta ja avoimuutta on pyritty koulutuspolitiikassa lisäämään esimerkiksi keskiasteen uudistuksella 1980-luvulla, jolloin ammatillinen koulutus otettiin mukaan yhteisvalinnan piiriin. Samaisessa uudistuksessa avattiin myös ammatilliseen koulutukseen aloituspaikkoja ylioppilaille ja yliopistoihin tuli paikkoja myös ylioppilastutkintoa suorittamattomille hakijoille. (Antikainen ym. 2013, 110-111). Myös ammattikorkeakouluinstituution perustaminen 1990-luvulla on helpottanut ammatillisesta koulutuksesta valmistuneiden ei-ylioppilaiden pääsyä korkeakoulutuksen piiriin (Nyyssölä 2004, 226).

Vaikka suomalainen koulutusjärjestelmä onkin virallisesti avoin, eikä peruskoulun ja toisen asteen siirtymävaiheessa tehdyllä koulutusvalinnalla periaatteessa pitäisi olla merkitystä jatko-opintoihin hakeutumisen suhteen, tilastollisesti tarkasteltuna lukion tai ammatillisen koulutuksen valitseminen suuntaa yksilön tulevaa jatko-opintopolkua ja ammatillisia mahdollisuuksia, ja on osa laajempaa koulutus- ja ammatinvalintaprosessia (Vanhalakka-Ruoho 2016, 1; Saari 2016, 52). Tilastokeskuksen data vuodelta 2018 havainnollistaa toisen asteen jälkeen repevää eroa työllistymisessä ja jatkokouluttautumissuunnitelmissa ylioppilaiden ja ammatillisesta koulutuksesta valmistuneiden nuorten välillä. Ammatillisesta perustutkintokoulutuksesta valmistuneista nuorista 69% hakeutui tutkinnon suorittamisen jälkeen päätoimisesti työelämään ja lukiosta valmistuneista vastaavan ratkaisun teki 29%. Toisaalta lukiosta työelämään lähteineistä nuorista suuri osa on todennäköisesti töissä väli vuoden tai -vuosien ajan väliaikaisesti ennen korkeakoulupaikan saamista, sillä vain 18% ylioppilaista sai heti lukiosta valmistuttuaan korkeakoulupaikan. Luku on erittäin pieni siihen nähden, että peräti 81% lukiolaisista haki ylioppilaskeväänään korkeakouluun. Pelkästään yliopistoon haki 43% ylioppilaskeväänään korkeakouluun hakeneista ja pelkästään ammattikorkeakouluun haki 17%. (Tilastokeskus 2018).

Ammatillisen koulutuksen jälkeen ylivoimaisesti suurin osa - lähes 70% valmistuneista - hakeutuu siis toisen asteen jälkeen työelämään, kun taas vielä suurempi osa lukiosta valmistuneista haki korkeakoulutukseen ja heistäkin lähes puolet yritti pelkästään yliopistoon. Vaikka mahdollisuus jatkokouluttautumiseen on myös ammatillisesta perustutkintokoulutuksesta valmistuneilla, he eivät vaikuta hyödyntävän tuota mahdollisuutta kovinkaan suurissa määrin. Tämä asetelma tekeekin toisen asteen koulutusvalinnasta suhteellisen ratkaisevan virstanpylvään nuoren tulevan sosioekonomisen aseman muotoutumisessa, kun valtaosa ammatillisen koulutuksen valinneista nuorista asettuu koulutuksensa myötä perinteisiin ”työläisammatteihin” ja sitä kautta työväenluokkaan tai alempaan

keskiluokkaan, ja lukion valinneet nuoret suuntaavat akateemiselle koulutusuralle yliopistoihin ja sieltä akateemisen työuran kautta ylempiin yhteiskuntaluokkiin. Tässä tutkimuksessa näyttäytyikin kiinnostavana se, miten akateemisesta perheestä ammatilliseen koulutukseen hakeutuneet nuoret kokevat oman koulutusvalintansa ja tulevan urapolkunsu muodostumisen, sillä tilastollisesti tarkasteltuna ammatillisen koulutuksen valinta ohjaa nuoria toisen asteen jälkeen työelämään niin kutsuttuun ”työläisammattiin”. Tässä tilastollisessa kehyksessä nuorten toisen asteen koulutusvalinta näyttäytyy ensiaskeleena ”luokkasiirtymälle”, mutta tutkimuksellisesti kiinnostavaa on, näkykö tämä ”luokkasiirtymä” nuoren omassa puheessa.

3 SOSIOEKONOMINEN ASEMA JA YHTEISKUNTALUOKKA MODERNISSA HYVINVOINTIVALTIOSSA

Sosioekonomisesta asemasta ja yhteiskuntaluokista käyty diskurssi perustuu erityisesti sosiologiassa pitkälti Karl Marxin (1800-luvun loppu) ja Max Weberin (1990) kehittämille yhteiskuntaluokkateorioille, joissa ”yhteiskunnallinen ja poliittinen valta kytkeytyvät yhteen omistuksen kanssa siten, että ne luovat yhteiskuntaa hallitsevan luokan” ja työväenluokan, ”joka ei omista taloudellisen toiminnan välineitä”, ja jonka ”asema määrittyy siitä kulloisestakin hinnasta, jota heidän työstään maksetaan” (Antikainen ym. 2013, 38). Näiden luokkatutkimuksen uraa uurtavien teorioiden jälkeen yhteiskunta on kuitenkin monimutkaistunut huomattavasti, eikä luokka-asemaa voida enää määrittää pelkän omistuksen kautta. (Antikainen ym. 2013). Uudemmmille luokkateorioille yhdistävä tekijä on yhteiskuntaluokan ja sosioekonomisen aseman käsitteiden liittäminen yksilön taloudellisiin ja ammatillisiin lähtökohtiin (Roberts 2005, 2. Erola 2010, 22). Duncan ja Magnuson määrittävät sosioekonomisen aseman tarkoittavan useimmiten vanhempien koulutuksen, ammatin ja perheen tulojen mukanaan tuomaa positiota (2003, 83). Antikainen ym. (2013) esittävät yhteiskunnan sosiaalisten kerrostumien perustan olevan tulotasossa, työmarkkina-asemassa sekä koulutustasossa, jotka asettuvat yksilön etnisen taustan, sukupuolen ja alueellisen sijoittumisen kontekstiin.

Edellä mainittujen tekijöiden perusteella suomalaisesta yhteiskunnasta voidaan erottaa kolme sosioekonomista kerrostumaa. Näistä kolmesta ryhmästä alin on työväenluokka, joka koostuu vähiten erikoistumista vaativien työtehtävien työntekijöistä teollisuudessa ja palvelualoilla. Keskimäinen ryhmä, keskiluokka, voidaan jakaa alempaan (ammatillisesti koulutetut työntekijät) ja ylemmään (akateemisesti koulutetut ja johtavissa asemissa olevat työntekijät) keskiluokkaan. Ylimmässä

sosiaalisessa kerrostumassa eli nk. ”eliitissä” tai yläluokassa ovat henkilöt, joilla on sekä korkea koulutus että korkeat tulot, ja jonne sijoittuvat esimerkiksi lääkärit ja toimitusjohtajat. Näiden kolmen ryhmän lisäksi myös maanviljelijöiden katsotaan olevan oma ryhmänsä. (Antikainen ym. 2013, 38). Tämä jaottelu näkyy myös Eriksonin & Goldthorpen yhteiskuntaluokittelussa, jota hyödynnetään tämän tutkimuksen lähtöperheiden luokka-aseman sekä nuoren tekemän ”luokkasiirtymän” kuvaamisessa. Eriksonin & Goldthorpen luokittelu esitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa 3.1.

Puhuttaessa esimerkiksi 2000-luvun Suomesta ja muista moderneista hyvinvointivaltioiksi laskettavista maista yhteiskuntaluokka ei ole enää ratkaisevasti yksilön elämää ja käyttäytymistä määrittävä tekijä (Erola 2010, 237). Yhteiskuntaluokka vaikuttaa kuitenkin keskeisesti esimerkiksi sosiaalisen pääoman kertymiseen (Kouvo 2010, 167 & 169) ja yksilön elämäntapaan ja kokemuksiin (Erola 2010, 237). Myös yksilön omaksumat arvot ovat yhteydessä yhteiskuntaluokkaan esimerkiksi tarkasteltaessa asenteita sosiaali- ja tulonjakopolitiikkaa kohtaan (Ervasti 2010, 163). Suomalaisen yhteiskunnan taloudellinen eriarvoisuus ei enää sitoudu niinkään työväenluokan huono-osaisuuteen, vaan enemmänkin ylemmän professioluokan – eli yläluokan tai ”eliitin” – hyväosaaisuuteen muihin yhteiskuntaluokkiin nähden (Erola 2010, 238). Näin ollen matala yhteiskuntaluokka ei enää 2000-luvulla Suomessa välttämättä tarkoita köyhyyttä ja huono-osaisuutta, mutta ylempään keskiluokkaan tai yläluokkaan kuulumisen (ja siihen työllistyminen) on keskeistä korkealle taloudelliselle menestykselle.

Matalampien ja korkeampien yhteiskuntaluokkien koulutussuhtautumisessa on myös aiemman tutkimuksen valossa havaittu olevan eroavaisuuksia. Niin kutsuttu ”eliitti” suhtautuu jälkikasvunsa koulutukseen pitkäjäntäisesti, ja lasta kannustetaan ja tuetaan jopa tavallisesta poikkeaviin koulutusratkaisuihin ja vaihtoehtoihin, kuten esimerkiksi koulutuksen hankkimiseen ulkomailta. Keskiluokkaiset vanhemmat ovat myös koulutustietoisia, ja he kannustavat ja tukevat lapsensa koulutusta esimerkiksi hyödyntämällä omia verkostojaan (esimerkiksi rehtoreihin ja opettajiin) sekä omaa kulttuurista ja taloudellista pääomaansa lapsensa koulutuksen eduksi. Työväenluokkaisten vanhempien koulutustietoisuus on vähäisempää, ja he saattavat esimerkiksi kokea, etteivät ”paremmat koulut” ole heidän lapsiaan varten. (Silvennoinen ym. 2012, 515).

Viime vuosina yhteiskuntaluokkaa ja sosioekonomista asemaa ja sen merkityksiä on Suomessa tutkittu yhä enenevässä määrin kokemuksellisenä ja sosiokulttuurisena ilmiönä (ks. esim. Käyhkö 2006 & 2017; Junnilainen 2020). Tarkasteltaessa yhteiskuntaluokkaa kokemuksellisenä ilmiönä ääni annetaan yksittäisille ihmisille ja heidän kokemuksilleen pelkän yhteiskuntaluokan kvantitatiivisen tarkastelun sijaan. Yhteiskuntaluokan ja sosioekonomisen aseman määrittelyssä ja ilmiön rajaamisessa yhteiskuntaluokittelu on tarpeellinen väline, mutta myös tässä tutkimuksessa korostetaan yh-

teiskuntaluokkaa ja sosioekonomista asemaa kokemuksellisenä sosiokulttuurisena ilmiönä. Kokemuksellisuus näkyy esimerkiksi tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksissä: miten keskiluokaisuus näyttäytyy nuorten kokemuksessa kotitaustassaan, millaista puhetta kaverien ja opettajien merkityksellisyydestä tuotetaan, mitä asioita nuori on pohtinut toiselle asteelle siirtyessään ja kuinka pysyvänä nuoren toisen asteen ammatillisen koulutuksen kautta saavutettu ”luokkasiirtymä” nuoren puheessa näyttäytyy.

3.1. Eriksonin & Goldthorpen yhteiskuntaluokittelu

EG-malli eli Eriksonin-Goldthorpen luokittelu on weberiläistä suuntausta edustava yhteiskuntaluokittelu, joka on levinnyt myös kansainväliseen tutkimukseen sekä jopa marxilaiseen näkemykseen (Erola 2010, 29). Se on muodostunut luokkatutkimuksessa yleisesti hyväksytysti ja hyödynnetyksi luokittelumenetelmäksi.

EG:n pääkriteereitä ovat (1) erottelu työnantajien, itsenäisten yrittäjien ja palkkatyössä olevien välillä, (2) työn itsenäisyyden määrä ja valvonnan vaikeuden aste sekä (3) yksilöllisten kykyjen, erityisosaamisen, tietojen ja taitojen tärkeys (Erola 2010, 29).

Eriksonin-Goldthorpen luokittelu jakaa ammatit neljään ryhmään edellä mainittujen ehtojen perusteella. Ensimmäisenä ja luokittelun ylimpänä ovat niin kutsutut professioammatit, joissa työn valvominen on haastavaa ja työn teko itsessään vaatii erityisosaamista. Tällöin työsuhte on palvelusuhte, jossa työnantaja ja työntekijä voivat neuvotella työhön kuuluvista osa-alueista ja muista työn ehdoista suhteellisen tasaväkisesti ja yhdenvertaisina. Professioammatit jaetaan edelleen kahteen ryhmään, ylempiin professioammattaihin (I) ja alempiin professioammattaihin (II). Ylempiin professioammattaihin lasketaan kuuluviksi esimerkiksi tuomarit, lääkärit, kansanedustajat, ylimmät johtajat sekä erityisasiantuntijat. Alempaan professioluokkaan kuuluvat opettajat. Jos näitä ryhmiä ajatellaan yhteiskuntaluokkina, ylempiin professioammattaihin kuuluvat henkilöt edustavat yläluokkaa ja alempiin professioammattaihin kuuluvat henkilöt ylempää keskiluokkaa.

Palvelussuhteesta seuraava suhte on työsuhte, jossa ”työnteko ja työsuhte ovat helposti arvioitavissa ja vaadittu erityisosaaminen on monesti vähäisempää” (Erola 2010, 30). Työsuhteita ovat asiakaspalvelutyöntekijöiden luokka (IIIb) ja muun työväen luokat (VIIa ja VIIb). Luokkien IIIb ja VIIa ja -b väliin sijoittuvat ”talouden ja hallinnon rutiininomaisen työn toimistotyöntekijä (IIIa)

sekä perinteisten työväen-luokkien ammattitaitoinen työväki (V-VI)”. Toimistotyöntekijät (IIIa) ja ammattitaitoinen työväestö (V-VI) edustavat alempaa keskiluokkaa, asiakaspalvelutyöntekijät (IIIb) ja muu työväestö (VIIa ja VIIb) edustavat työväenluokkaa.

Luokkien IIIb ja V-VI väliin puolestaan on perinteisessä EG-luokittelussa asetettu yksityisyrittäjien luokka IVa+b sekä maanviljelijöiden luokka IVc. Nämä ryhmät on irrotettu muista ryhmistä niiden yrittäjäaseman vuoksi – yksityisyrittäjillä ja maanviljelijöillä ei ole työnantajaa, joten heidän työnsä valvonnan astetta ei oikeastaan voida määritellä. (Erola 2010, 30). EG-luokittelu esitellään tarkemmin kuviossa 1.

	LUOKAT	ESIMERKKIAMMATTEJ A
Palvelussuhde, ”eliitti”	I Ylemmät professioammatit	tuomarit, lääkärit, ylin johto
Palvelussuhde	II Alemmat professioammatit	opettajat
Työsuhde	IIIa Toimistotyöntekijät	pankkitoimihenkilöt, sihteerit
Työsuhde, ”alaluokka”	IIIb Asiakaspalvelutyöntekijät	sairaanhoitajat, tarjoilijat, kaupan ala jne.
Yrittäjä	IVa+b Yksityisyrittäjät	Pienyrittäjät, käsityöläiset
Yrittäjä	IVc Maanviljelijät	maanviljelijät
Työsuhde	V-VI Ammattitaitoinen työväestö	Hitsarit, muurarit, LVI- asentajat, työnjohto
Työsuhde, ”alaluokka”	VIIa Muu työväestö	Koneenhoitajat, kokoojat,
Työsuhde, ”alaluokka”	VIIb Muu työväestö maataloudessa	metsurit, kalastajat jne.

Kuvio 1. Erolaa (2010, 31) mukailten

Tässä tutkimuksessa perheen akateeminen tausta on määritelty vähintään toisen vanhemman maisteritason yliopistokoulutuksen suorittamisen jälkeisellä sijoittumisella EG-luokittelun ryhmiiin I ylemmät professioammatit ja II alemmat professioammatit. Koska tämän tutkimuksen keskiössä on aiemman tutkimuksen valossa epätyypillisen koulutusvalinnan suhteessa kotitaastaansa tehneet nuoret, EG-luokittelua hyödynnetään tässä tutkimuksessa haastateltavien nuorten kotitaustan

sosioekonomisen aseman määrittelyyn – näin toisen asteen koulutusvalinnan kautta tehty ”luokkasiirtymä” tulee näkyväksi. Vanhemmat on asetettu myöhemmin tutkimuksessa EG-luokittelun yhteiskuntaluokkiin nuorten kertoman perusteella: nuorilta on haastattelussa kysytty vanhempien koulutuksesta ja ammateista, ja tämän tiedon perusteella on määritelty perheen keskiluokkaisuus. Perheen keskiluokkaisuuden tarkastelu on tutkimuskysymyksen kannalta oleellinen osa tätä tutkimusta, mikä asetti tarpeen keskiluokkaisuuden määrittelemiselle. Eriksonin & Goldthorpen luokittelu valikoitui tähän tarkoitukseen soveltuvimmaksi.

3.2 Sosiaalinen liikkuvuus ja periytyvyys

Sosiaalinen liikkuvuus on yhteiskunnan avoimuuden mittari (Härkönen 2010, 52) – se ilmaisee, kuinka helppoa yksilön on yhteiskunnan sisällä ”liikkua” yhteiskuntaluokkien välillä, erityisesti alemmista luokista ylempiin. Myös ”alaspäin” siirtyminen yhteiskunnan sosiaalisissa kerrostumissa on mahdollista, vaikka lähtökohtaisesti yksilön mahdollisuutta nousta kerrostumissa ylöspäin pidetään tavoiteltavampana. Sosiaalisen liikkuvuuden vastakohtana nähdään sosiaalinen periytyvyys, jossa vanhempien asema yhteiskunnassa periytyy suoraan sellaisenaan lapselle. (Härkönen 2010, 51-52).

Keskeinen tekijä sosiaalisessa liikkuvuudessa ja mahdollisuudessa on meritokraattinen – tai ainakin meritokratiaan pyrkivä – yhteiskunta. Meritokraattisessa yhteiskunnassa vain yksilön menestyksellä ja lahjakkuudella on vaikutus tämän taloudelliseen ja sosiaaliseen menestykseen, ja jokaisella on kotitaustasta ja luokka-asemasta riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet saavuttaa menestystä elämässään – ratkaisevana tekijänä nähdään vain ja ainoastaan koulutus. Täydellisen meritokraattinen yhteiskunta on kuitenkin vähintäänkin optimistinen utopia, mutta silti sitä pidetään demokraattisissa yhteiskunnissa eräänlaisena ihanteena, jota kohti pyrkii. (Härkönen 2010, 52; Naumanen & Silvennoinen 2010, 72). Tällöin ns. lähtöaseman (esimerkiksi kotiympäristön, taloudellisen aseman, yhteiskuntaluokan ja sukupuolen) merkitys yksilön menestykselle sivuutetaan täysin. Vaikka täydellinen meritokratia on lähinnä haavekuva ja ihanne täydelliselle demokraattiselle valtiolle, se antaa kuitenkin hyvän viitteen siitä, millaiset tekijät tekevät yhteiskunnasta mahdollisimman avoimen. Avoin yhteiskunta sallii jäsenilleen liikkuvuutta eri yhteiskunnan kerrostumissa, ja on tätä kautta omalta osaltaan mahdollistamassa sosiaalista liikkuvuutta.

Koulutus on keskeinen sosiaalisen uusintamisen, periytymisen ja liikkuvuuden väylä (Vanhalakka-Ruoho 2016, 2). Koulutusvalintaa tehdessään nuori peilaa lähtöperheensä sosioekonomista asemaa suhteessa siihen, mitä hän haluaa itse opiskella. Tämä voi näyttäytyä esimerkiksi perheessä jo esiintyvän ammatin valintana myös omaksi ammatiksi, koska se tuntuu turvalliselta ja on tullut tutuksi perheenjäsenen kautta. (Laasonen 2016, 42-43). Perheissä myös kannustetaan lasta kouluttautumaan vähintään yhtä korkealle, kuin vanhemmat ovat kouluttautuneet. Esimerkiksi toisen asteen koulutuksen perheissä nuoren koulutussuunnitelmaksi ilmoitettiin muita useammin ammatillinen koulutus, kun taas akateemisissa perheissä nuoren koulutussuunnitelmaksi ilmoitettiin muita useammin lukio. (Saari 2016,64). Sosiaalisen siirtymän teko yhteiskuntaluokasta toiseen voi näyttäytyä siirtäjälle tietoisena tekona – tämän havainnon on tehnyt esimerkiksi Lehmann (2012, 541), jonka tutkimat työläistäustaiset yliopisto-opiskelijat kuvasivat koulutusvalintaansa tietoisena ja hyvinsuunniteltuna ”projektina”.

Tätä sosiaalisen liikkuvuuden ja koulutustaustan periytyvyyden taustaa vasten tähän tutkimukseen haastateltujen nuorten valinta suuntautua akateemista ja keskiluokkaisesta perheestä toisen asteen ammatilliseen koulutukseen näyttäytyykin tutkimuksellisesti kiinnostavana ilmiönä ja eräänlaisena normin rikkomisena. Alanen (2016) esittää, että koska korkean sosioekonomisen aseman perheissä on olemassa kokemus koulutuksen tuomasta asemasta ja pääomasta, vanhemmat saattavat ohjata lapsensa koulutusvalintoja hyvinkin vahvasti (2016, 28). Tällöin korkeakoulutetun perheen nuoren valinta lähteä opiskelemaan muuhun kuin akateemiselle koulutusuralle voi näyttäytyä perheen toivetta vastaan toimimisena.

Sosiaalinen liikkuvuus on tutkimuksessa jaoteltu pitkälti kahteen ”liikkuvuustyyppiin”, absoluuttiseen ja suhteelliseen liikkuvuuteen. Absoluuttinen liikkuvuus ilmaisee ns. luokka-aseman muuttumista sellaisenaan suhteessa vanhempien luokka-asemaan, ja se on seurausta yhteiskunnallisten rakenteiden muuttumisesta (Härkönen 2010, 53). Esimerkkinä absoluuttisesta liikkuvuudesta voidaan käyttää teollistumisesta seurannutta työväenluokan syntymistä ja sen muuttumista: ennen teollistumista yhteiskunnan alaluokat olivat muun muassa torppareita, teollistumisen ja kaupungistumisen myötä tehdastyöläisten myötä syntyi työväenluokka ja yhä edelleen palveluyhteiskunnan muodostuttua työväenluokkaan liittyivät myös esimerkiksi kampaajat ja lähihoitajat. Vaikka 2000-luvun lähihoitajat kuuluvat työväenluokkaan siinä missä tehdastyöläisetkin teollistumisen alussa, on heidän asemansa oman luokkansa edustajana – esimerkiksi verrattuna tehdastyöläisinä toimineisiin isovanhempiin tai vanhempiin – erilainen ja verraten usein myös parempi.

Suhteellisen liikkuvuuden käsitteellä puolestaan kuvataan vanhempien ja lapsen luokka-aseman erilaisuutta riippumatta yhteiskunnan luokkarakenteen muutoksista, ja sitä pidetäänkin parempana

indikaattorina kuvaamaan yhteiskunnan mahdollisuuksien tasa-arvoa (Härkönen 2010, 54). Esimerkkinä suhteellisesta liikkuvuudesta voidaan käyttää tilannetta, jossa työläisvanhempien lapsi opiskelee itsensä lääkäriksi ja nousee näin suoraan yhteen EG-luokittelun ylimmistä ammattioammateista, mutta myös tilannetta, jossa lääkäri vanhempien lapsi valmistuu kampaajaksi. Suhteellista liikkuvuutta voi tapahtua siis kumpaankin suuntaan ”luokka-asteikolla” tahansa.

Keskeisin tekijä sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuuden taustalla onkin siis avoin yhteiskunta, joka sallii liikkuvuuden toteutumisen. Toinen merkittävä tekijä on kotoa saatu tuki: keskiluokkaiset korkeakoulutetut vanhemmat luovat usein odotuksia korkeamman luokka-aseman saavuttamisesta ja antavat näin myös tukea ja valavat uskoa lapseensa hyvän sosiaalisen aseman saavuttamisesta (Härkönen, 2010, 63). Mikäli alemman luokka-aseman perheet pystyvät tarjoamaan lapselleen saman, myös lapsen ”sosiaalinen nousu” on helpompaa. Sosioekonomiselta asemaltaan matalista lähtökohdista ”ylöspäin” sosiaalisesti liikkuneet kokivatkin kotoa ja vanhemmilta saadun tuen keskeiseksi tekijäksi sille, miksi hakeutuivat kouluttautumaan vanhempiaan korkeammalle (esim. Laasonen 2016, 44; Käyhkö 2017). Paitsi perheen tarjoama tuki, myös vanhempien asettamat odotukset nuorelle opiskelujen ja ammatinvalinnan suhteen korreloivat nuoren omien korkeampien ammattiodotusten kanssa (Whiston & Keller 2004, 44).

Sosiaalisen liikkuvuuden esteeksi voivat muodostua esimerkiksi erot koulutusrahoituksessa ja rahoitusmahdollisuuksissa (Härkönen 2010, 60). Myös alempien yhteiskuntakerrostumien lasten keskimääräistä vähäisempi lahjakkuus on pahimmillaan este sosiaaliselle liikkuvuudelle, sillä menestyäkseen esimerkiksi koulutuksessa heidän tulisi olla keskiluokkaisia vertaisiaan kyvykkäämpiä ja lahjakkaampia opinnoissa kompensoidakseen kotitaustasta johtuvat puutteet (Naumanen & Silvennoinen 2010, 79). Keskiluokkaisten ja korkeasti koulutettujen vanhempien lasten ei tarvitse itse ponnistella oman korkean yhteiskunnallisen asemansa eteen niin paljoa kuin heikommista sosiaalisista lähtökohdista tulevien lasten.

Yhtenä uhkaavana tekijänä sosiaaliselle liikkuvuudelle voidaan nähdä myös koulun arviointia ja luokittelua painottava ympäristö, joka antaa oppilaalle pahimmillaan lannistumisen kokemuksia ja syö uskoa omaan koulupärrjäämiseen. Koulun arviointimenetelmistä seuraavat kielteiset vaikutukset kumuloituvat niiden oppilaiden hartioille, jotka jo muutenkin saapuvat kouluun oman oppimisensa suhteen vähäisemmällä voimavaroilla kuin korkeammista yhteiskunnallisista asemista tulevat korkeakoulutettujen vanhempien lapset. (Naumanen & Silvennoinen 2010, 82.)

Tässä tutkimuksessa sosiaalisen liikkuvuuden käsitettä hyödynnetään kuvaamaan ja tekemään näkyväksi nuoren tekemää suhteellista (vanhempien ja lapsen välistä) ”luokkasiirtymää”, jonka hän toisen

asteen koulutusvalinnassa tekee. Aiempana esitellyn tutkimustiedon valossa tiedämme, että toisen asteen koulutusvalinta suuntaa nuoren urakehitystä ja jatkokouluttautumista, sekä näin myös nuoren tulevan sosioekonomisen aseman muotoutumista. Vaikka toisen asteen koulutusvalinnasta ei yksinään voidakaan puhua ehdottomana ”luokkasiirtymänä”, on se tämän tutkimuksen tutkimusongelman näkyväksi tekemisen kannalta olennainen käsite. Toisen asteen koulutusvalinta ei itsessään määritä mihinkään yhteiskuntaluokkaan asettumista ainakaan pysyvästi – siksi ”luokkasiirtymästä” puhutaan tässä tutkimuksessa aina lainausmerkeissä. Ilmiö on kuitenkin tutkimuksellisesti kiinnostava ja siksi sen nimeäminen on välttämätöntä, mutta varsinaisesta ja lopullisesta luokkasiirtymästä ei tässä tutkimuksessa ole kyse eikä sitä ole sellaisenaan tarkoituskaan kuvata. Tässä tutkimuksessa keskitytään tutkimaan keskiluokkaisesta, akateemisesta kodista toisen asteen ammatilliseen koulutukseen siirtymistä normia rikkovana ja kokemuksellisenä valintana. Tarkasteluun otetaan myös, kuinka pysyväksi nuoren puheessa tämä toisen asteen ammatillisen koulutuksen kautta saatu sosioekonominen asema vaikuttaa jäävän. Sosiaalista liikkuvuutta tai ”luokkasiirtymää” ei pidäkään nähdä tutkijan yrityksenä asettaa nuoria tiukasti rajattuihin sosioekonomisiin luokituksiin, vaan välineenä tunnistaa, nimetä ja tarkastella tutkimukseen osallistuneiden nuorten normia rikkovaa koulutusvalintaa itsessään mielenkiintoisena ja tutkimisen arvoisena ilmiönä.

4 URAVALINNAN SOSIOLOGINEN ULOTTUVUUS

Tarkasteltaessa uravalintaa sosiologisesta näkökulmasta ja yhteiskuntaluokkakysymyksenä useat tutkijat ovat ottaneet lähtökohdakseen Pierre Bourdieun (1977, 1986) pääomateorian. Bourdieu jäsentää yhteiskunnallisen elämän kilpailuksi, jota käydään erilaisilla sosiaalisilla pelikentillä kuten koulutuksessa tai työelämässä. Näillä kentillä kilpailu tapahtuu yksilön taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman kautta. (Tolonen 2008). Pääoma viittaa yksilölle tai yhteisölle kasautuvaan materiaaliseen tai immateriaaliseen resurssiin, joka tuottaa omistajalleen voittoa tai hyötyä, joka ajan kuluessa kasvaa yhä edelleen ja jolla on itseään ylläpitävä vaikutus. (Bourdieu 1986, 243). Tällaisia yksilölle kertyviä pääomia ovat joitakin esimerkkejä mainitakseni mm. lähtöperheen varallisuus ja oma kerrytetty varallisuus, koulutus, harrastukset, vuorovaikutus- ja tunnetaidot sekä kaikki muut yksilölle elämän aikana kertyvät resurssit, joista on hänelle hyötyä. Taloudellinen pääoma luo pitkälti pohjan muille pääomille ja niiden kertymiselle (Kouvo 2010, 166-167).

Tämän tutkimuksen teoreettisena kehyksenä käytettävä Hodkinsonin & Sparkesin (1997) sosiologinen urapäätöksenteon malli pohjautuu myös Bourdieun pääomateoriaan ja sen kritiikkiin. Sosiologisen urapäätöksenteon mallissa yksilön ammatinvalinnan taustalta voidaan erottaa yksilön pragmaattinen ja rationaalinen päätöksenteko, yksilön sosiaalisen pelikentän tuottama vaikutus sekä osittain ennustamaton ja osittain ennustettavissa oleva elämäntilanne. Sosiologisen teorian lähtökohdaksi on, ettei kukaan voi astua oman habituksensa ulkopuolelle tai jättää sitä pois päätöksenteostaan – tämän vuoksi yksilön urapäätöksenteko ei koskaan ole irrallinen ja tyhjiössä syntynyt valinta, vaan aina osa yksilön elämän laajempaa viitekehystä. (Hodkinson & Sparkes 1997, 29 & 34).

4.1. Pragmaattinen päätöksenteko ja toimintahorisontti

Hodkinsonin ja Sparkesin (1997) mukaan nuori hyödyntää aina päätöksenteossaan omaa järkeilyään ja tekee ratkaisuja omasta rationaalisuudestaan käsin. Heidän mukaansa nuoren rationaalinen tulokulma voi olla erilainen, kuin vaikkapa häntä ohjaavan ohjaustyöntekijän tai nuoren vanhempien rationaalinen tulokulma olisi, ja tämän vuoksi nuoren päätöksenteko voi näyttäytyä esimerkiksi aikuisille hyvinkin epärationaalisena riippuen siitä, mikä vallitseva oletus päätösten teosta on. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että nuorelle päätös voi olla hyvinkin käytännöllinen ja järkevä, tai ainakin tuntua siltä. Esimerkiksi nuoren mielikuvat erilaisista ammateista perustuvat pitkälti hänen omaan kokemus- ja tietopohjaansa, joka on voinut rakentua esimerkiksi nuoren omien työkokemusten, läheisten kertomusten tai median välittämään kuvaan kulloisestakin ammatista. Tuon kokemus- ja tietopohjan perusteella nuori voi sulkea joitakin ammattialoja täysin pois omasta valintapoolistaan, ja korostaa toisia. (Hodkinson & Sparkes 1997, 33).

Vaikka nuori tekee päätöksiä omasta uravalinnastaan rationaalisesti ja oman tietopohjansa perusteella, se ei tarkoita, että nuoren tiedot päätöksentekoon olisivat riittäviä. Nuori jaottelee joskus hyvinkin vaillinaisen tietopohjansa perusteella valittavissa olevat alavaihtoehdot tuttuihin ja tuntemattomiin, mikä voi jo osaltaan suunnata hänen päätöksentekoaan. Päätöksenteko ei myöskään koskaan ole irrotettavissa nuoren perhetaus-tasta, kulttuurista tai elämäkokemuksesta. Nuoren päätöksentekoa leimaa myös opportunistisuus: nuori tekee päätöksen, jos siihen on tilaisuus ja nuori kokee olevansa kykenevä päätöksen tekemiseen. Ammatinvalintapäätökset perustuvat usein myös täysin sattumanvaraisiin yhteyksiin esimerkiksi työmarkkinoihin (vrt. tuttu jonkin firman johdossa tai linkki johonkin vaikuttavassa asemassa olevaan henkilöön esimerkiksi koulutuslaitoksessa) sekä kokemuksiin (vrt. kokemus perheenjäsenten työpaikoista tai omista kesätöistä). Vaikka nuoren päätöksenteosta puhutaan rationaalisena, se ei silti ole irrallinen nuoren tunnetiloista ja emootioista, jotka nekin näyttelevät päätöksenteossa isoa roolia. (Hodkinson & Sparkes 1997, 33).

Pragmaattinen eli käytännöllinen päätöksenteko perustuu yksilön toimintahorisonttiin (*horizon of action*). Yksilön näkymä tulevaisuutensa mahdollisuuksien suhteen on vahvasti riippuvainen esimerkiksi hänen sosioekonomisesta asemastaan, sukupuolestaan, asuinpaikkansa maantieteellisestä sijainnista ja etnisyydestään, eikä näkymä tulevaisuudesta (toimintahorisontti) ole eri taustoista tuleville yhtäläinen, vaikka näennäisesti kaikki ammatti- ja koulutusmahdollisuudet olisivatkin auki. Näin yksilö ei välttämättä ota edes tosissaan huomioon oman toimintahorisonttinsa ulkopuolelle sijoittuvia uravaihtoehtoja, vaikka niitä hänelle tarjottaisiinkin, eikä huomioi niitä päätöksenteossa. Toimintahorisonttia muokkaavat yksilön oma habitus sekä työmarkkinoiden rakenteelliset mah-

dollisuudet. Hodkinson & Sparkes (1997, 35) käyttävät esimerkkinä tilannetta, jossa työmarkkinoiden tarjoamat rakenteelliset mahdollisuudet ja sen tarjoama positiivinen esimerkki insinööriä toimivista naisista on korostuneen tärkeässä roolissa sellaiselle nuorelle naiselle, joka pitää insinööriyttä naiselle sukupuolisesti epäsovinnaisena ammattina. Toiminnan horisontti onkin yksilön ammatilliselle päätöksenteolle sekä rajoittava että mahdollistava tekijä, ja se muokkaa myös yksilön näkemyksiä maailmasta ja laajemmin valintoja, joita yksilö kokee elämässään voivansa tehdä. (Hodkinson & Sparkes 2006, 33-35).

Toimintahorisontin vuoksi olisi lyhytnäköistä väittää, että mikä tahansa valinta on yksilölle vapaasti valittava ja täysin mahdollinen. Teoriassa näin ehkä onkin, mutta käytännössä yksilö tekee hyvin pitkälti sellaisia valintoja myös ammatinvalintansa suhteen, jotka sopivat hänen omaan toimintahorisonttiinsa – hänen näkemyksiinsä itsestään ja ympäröivästä maailmasta – vertailukohtana voidaan pohtia esimerkiksi, miten köyhällä asuntoautoalueella kasvaneen tummaihoisen naisen näkymä tulevaisuutensa mahdollisuuksista ja akateemisessa, vauraassa perheessä kasvaneen valkoihoisen miehen näkymä oman tulevaisuutensa mahdollisuuksista poikkeavat mahdollisesti toisistaan. Hodkinson & Sparkes (1997, 35) ilmaisevatkin, että toiminnan horisontti on voimakkaasti jakautunut, sillä kukaan ei näe koko valinnanmahdollisuuksien laajaa kirjoa koulutusmahdollisuuksista tai työmarkkinoista. Yksilön kokemus valinnanmahdollisuuksistaan riippuukin siitä, miten yksilön habitus asettuu suhteessa yhteiskunnan valtarakenteisiin ja mihin koulutusvaihtoehdot ja työmarkkinat asettuvat yhteiskunnallisesti (vrt. esim. Yhdysvaltojen eliittiyliopistot ja julkiset yliopistot). On myös huomioitava Hodkinsonin & Sparkesin tutkimuksen konteksti – 1990-luvun Britannian luokkarakenteet voivat olla jyrkempiä kuin 2000-luvun Suomen luokkarakenteet.

4.2 Nuoren sosiaalinen pelikenttä ja sen valtasuhteet

Hodkinson & Sparkes (1997) perustavat myös sosiaalisen pelikentän merkityksellisyyden uravalinnan tekemiselle Bourdieun teorialle. Bourdieun lähtökohta on, että jokaisen ihmisen elämässä vaikuttaa sosiaalinen pelikenttä, jossa on erilaisia pelaajia ja näillä erilaisia intressejä. Esimerkiksi nuoren ammatinvalinnan pelikentällä ovat vaikuttamassa nuori itse, tämän perhe, ammatinvalinnan ohjaaja, työnantajat, koulutuksen tarjoaja jne. Jokainen pelaaja myös tuo pelikentälle oman taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääomansa, joka vaikuttaa pelin lopputulokseen. Esimerkiksi nuoren perheen tarjoamalla pääomalla on suuri merkitys sille,

millaisena nuori itse oman maailmansa näkee, koulutuksentarjoaja pitää hallussaan nuoren tietämystä laajemman tietopohjan esimerkiksi yhteiskunnan ja sen instituutioiden toiminnasta ja rakenteista, työnantaja maksaa nuorelle palkkaa ja niin edelleen. Mitä suurempi pääomaa yhdellä toimijalla nuoren sosiaalisella pelikentällä on, sitä enemmän valtaa sillä on suhteessa nuoreen. (Hodkinson & Sparkes 1997, 36-37). Sosiologiassa *valta* määrittyy aina suhteessa toiseen, se ei ole ominaisuus joka subjektilla on itsessään, sen käytön mahdollisuudet ovat aina eri ryhmillä erilaiset ja riippuvat kulloisestakin tilanteesta, jossa valtaa käytetään ja välineistä, joilla hallitaan (Antikainen ym. 2013, 36). Tästä seuraa valtasuhteiden eroavaisuus. Nuorella on myös itsellään valtaa omaan tulevaisuuteensa, mutta tuo valta on riippuvaista siitä paikallisesta, kansallisesta ja globaalista kontekstista, jossa nuori varttuu, sekä institutionaalisesta säädösperustasta ja lainsäädännöstä. (Hodkinson & Sparkes 1997, 36-37). Esimerkki nuoren uravalintaan vaikuttavista valtasuhteista on peruskoulun institutionaalinen asema ja sen nuoresta tekemä arviointi, joka tuottaa peruskouluinstituutiolle valtaa suhteessa nuoreen, sekä vanhempien asema nuoren elämän säännöstelijänä ja niiden toteutumisen valvojana (Antikainen ym. 2013, 37).

Jokaisella sosiaalisen pelikentän toimijalla on myös omanlaisensa toimintahorisontti – toimijoilla on esimerkiksi nuoren ammatinvalinnan suhteen erilaiset päämäärät. Nuori itse haluaa ammatin ja töihin, vanhemmat toivovat nuoren olevan onnellinen, työnantaja haluaa kustannustehokasta työvoimaa ja koululaitos haluaa rahansa valmistuvasta nuoresta. Toisinaan nuori ei välttämättä tule pohtineeksi sellaisia aloja, jotka eivät lukeudu hänen toimintahorisonttiinsa ennen, kuin ne tulevat saataville hänen sosiaaliselle pelikentälleen. Esimerkkinä tästä voidaan mainita esimerkiksi tilanne, jossa vanhempi järjestää omilla suhteillaan nuorelle kesätyöpaikan. Yhtäkkiä työpaikka, joka ei muutoin olisi ollut nuorelle tavoitettavissa, saapuukin yhdeksi toimijaksi sosiaaliselle pelikentälle ja sen valitseminen mahdollistuu. (Hodkinson & Sparkes 1997, 37).

4.3 Hodkinsonin ja Sparkesin sosiologinen uravalintateoria tässä tutkimuksessa

Hodkinsonin ja Sparkesin sosiologinen uravalintateoria (1997) toimii tämän tutkimuksen tulkinnan teoreettisena kontekstina, jonka avulla nuorten normia rikkovaa koulutusvalintaa ja sen rakentumista on purettu osiin. Hodkinsonin ja Sparkesin teoria mahdollistaa koulutusvalinnan tarkastelun kokonaisvaltaisesti, huomioiden sekä yksilön osana sosiaalista yhteisöään että itsenäisenä toimijana, joka tekee itse pragmaattisia ja rationaalisia ratkaisuja. Tämän tutkimuksen tutkimuskohde on

perhetaustaltaan (keskiluokka) rajattu ryhmä nuoria, jotka ovat tuota perhetaustaansa vasten tehneet sosiaalisen liikkuvuuden normia rikkovan toisen asteen koulutusvalinnan (toisen asteen ammatillinen koulutus). Nuoria ei kuitenkaan ole haluttu tässä tutkimuksessa tarkastella pelkästään perheensä sosioekonomisen aseman kautta, vaan heidät nähdään myös itsessään aktiivisina yksilöinä ja toimijoina. Tähän tarkoitukseen Hodkinsonin ja Sparkesin teoriassa vastaavat pragmaattista ja rationaalista pohdintaa sekä toimintahorisonttia käsittelevät teemat.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuskohteenani ovat toisen asteen ammatilliseen koulutukseen hakeutuneet tai sieltä jo valmistuneet enintään 22-vuotiaat nuoret, joiden vanhemmista vähintään toisella on akateeminen, maisteritason yliopistokoulutus ja tätä kautta saavutettu EG-luokittelun (Erola 2010, 29; ks. tämän tutkimuksen s. 12) mukainen alemman tai ylemmän toimihenkilön asema. EG-luokittelun mukaisesti tämä asema tarkoittaa käytännössä kolmea ylintä luokkaa, jotka ovat ylemmät professioammatit, alemmat professioammatit ja toimistotyöntekijät (sillä ehdolla, että heillä on esimerkiksi hallintotieteiden maisteritutkinto). Tämä viiteryhmä valikoitui tutkimukseni kohteeksi, koska keskiluokasta työväenluokkaan siirtyneitä – erityisesti nuoria – ei ole oikeastaan tutkittu. Sosiaalista liikkuvuutta on esimerkiksi Suomessa tutkittu enemmänkin työväenluokasta akateemiseen keskiluokkaan tapahtuvana siirtymänä (ks. esim. Käyhkö 2017, 6-22; Kuusela 2016, 155-194). Koska kyseessä on selvästi vähän tutkittu ilmiö ohjauksen ja laajemmin sosiologisen tutkimuksen kentällä, haluan perehtyä siihen tarkemmin ja tehdä nämä nuoret ja heidän kokemuksensa näkyviksi. Koska tutkimuksen viiteryhmä on tarkasti rajattu ja teoreettinen perusta selkeä, haastateltavat on valittu harkinnanvaraisesti (Eskola & Suoranta 1998, 18).

Tutkimuskysymyksinä tutkimuksessa olivat seuraavat:

- 1) Millainen merkitys nuoren keskiluokkaisella perheellä ja muulla sosiaalisella pelikentällä on ollut nuoren normia rikkovalle koulutusvalinnalle?

- 2) Miten nuori merkityksellistää normia rikkovaa koulutusvalintaansa?
- 3) Miten pysyvältä tämä normin rikkominen ja sen kautta toteutunut ”luokkasiirtymä” näyttää nuoren tulevaisuuspuheessa?

5.1 Laadullinen tutkimusasetelma

Koska tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ja -ongelma korostavat nuoren omia kokemuksia ja näkemyksiä omaan koulutusvalintaansa, tutkimuksen toteutukseen soveltui parhaiten kvalitatiivinen eli laadullinen lähestymistapa. Kvalitatiivinen tutkimus keskittyy useimmiten suhteelliseen pieneen määrään tapauksia – esimerkiksi tässä tutkimuksessa haastateltavia on seitsemän – ja pyrkii analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti (Eskola & Suoranta 1998, 18). Laadulliselle tutkimukselle tunnusomaista on myös pyrkimys kuvata jotakin yksittäistä tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa tai antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta yksittäisestä ilmiöstä, eikä se pyri niinkään tilastollisiin yleistyksiin (Eskola & Suoranta 1998, 61). Useimmiten kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata jotakin yksittäistä sosiaalisen todellisuuden osa-aluetta, jota on kvalitatiivisen tutkimuksen kautta mahdollista analysoida suhteessa suurempiin yhteiskunnallisiin ja historiallisiin merkityksiin (McLeod 2011, 21 & Eskola ym. 1998, 18). Tässä tutkimuksessa tuo McLeodin (2011) kuvaama yksittäinen sosiaalisen todellisuuden osa-alue on nuoren oma kokemus tilastollisesti epätyypillisen koulutusvalintansa taustalla vaikuttaneista tekijöistä, jotka tässä tutkimuksessa asetetaan laajempaan luokkatutkimuksen ja sosiologisen uravalintateorian viitekehykseen. Tässä tutkimuksessa toteutuva näkemys todellisuuden rakentumisesta sosiaalisesti ja relativistisesti on usein liitetty kuvaamaan kvalitatiivista tutkimusta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 22).

Tässä tutkimuksessa on keskitytty tutkimaan kotitaustaansa vasten normia rikkovan koulutusvalinnan tehneiden nuorten kokemusmaailmaa ja tarkastelemaan, millaisia merkityksenantoja nuorten koulutusvalintapuheesta erottuu. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä nähdä sekä haastateltavat että tutkija omaa todellisuuttaan rakentavana yksilönä, joka tulkitsee ympäristöään ja antaa sille merkityksiä (McLeod 2011, 48) sekä korostaa kielen merkitystä tämän yksilöllisen kokemusmaailman ilmaisussa (Hirsjärvi ym. 2001, 23). Nämä lähtökohdat ovat kantavana tekijänä myös tässä tutkimuksessa, kun tutkimuksessa keskitytään nuoren omaan kokemusmaailmaan tämän oman kielellisen ilmaisun kautta. Tutkimuksen tieteenfilosofinen kehys on sosiaaliskonstruktivistinen: tutkimuksessa tarkastellaan nuorten normia rikkovaa koulutusvalintaa ko-

kemuksellisena ilmiönä, joka on rakentunut nuorten sosiaalisessa kontekstissa ja jota nuori sanoittaa kokemustensa kautta (Kukla 2000).

Tutkimuksen tutkimussuunnitelma on muotoutunut ja hiotunut tutkimuksen edetessä, kuten laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä – jopa suotavaa (Eskola & Suoranta 1998, 17). Tutkimuksen lähtökohtana oleva ns. tilastollisesti epätyypillinen koulutusvalinta ratkaisu kotitaustaa vasten on pysynyt tämän pro gradun kehyksenä koko tutkimuksen toteutuksen ajan, mutta esimerkiksi tutkimuskysymykset ovat hioutuneet ja tutkimusongelma täsmentynyt. Tutkimusongelman täsmentyminen on tässä tutkimusprosessissa näyttäytynyt esimerkiksi nuorten koulutusvalinnan *epätyypillisyyden* tarkasteluna pelkän yleisesti tehdyn koulutusvalinnan sijaan. Tutkimusprosessin edetessä on myös useaan otteeseen palattu alkuperäiseen aineistoon eli haastattelujen litterointeihin sekä jopa haastattelujen tallenuksiin (Eskola & Suoranta 1998, 16), kun tutkimuksen analyysi on jäsentynyt prosessin edetessä.

Vaikka laadulliselle tutkimukselle on tunnusomaista tietynlainen hypoteesittomuus (Eskola & Suoranta 1998, 19), tässä tutkimuksessa eräänlainen ”hypoteesi” – tai ennakko-oletus – tutkimusongelman taustalla on kuitenkin ollut olemassa tutkimuksen alkumetreiltä lähtien. Tutkimus on suuntautunut tutkimaan ilmiötä, joka on tilastollisesti harvinainen (akateemisesta ja keskiluokkaisesta perheestä toisen asteen ammatilliseen koulutukseen hakeutuminen). Kotitaustan ja koulutusvalintojen ympärillä tehty aiempi tutkimus on osoittanut, että toisen asteen koulutusvalinnan kautta vanhempiensa sosioekonomista asemaa alemmalle koulutustasolle sijoittuvia nuoria on huomattavasti vähemmän kuin nuoria, jotka hakeutuvat vastaavista lähtökohdista akateemiselle koulutusuralle lukion kautta (ks. esim. Saari 2016, 64; Antikainen ym. 2013, 40). Aiemman tutkimuksen valossa tiedossa myös on, että koulutusvalinnan taustalla vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi nuoren oma rationaalinen pohdinta ja nuoren sosiaalinen verkosto (esim. Hodgkinson & Sparkes 1997) sekä kotoa saatu tuki (Laasonen 2016, 44; Heppner & Scott 2004, 5). Nämä aiemmasta tutkimuksesta tehdyt huomiot muodostivat osaltaan tälle tutkimukselle ennakko-oletuksen, että joko nuorten omassa pohdinnassa tai sosiaalisissa verkostoissa – pääasiassa kotitaustassa – on jotakin, joka on tukenut nuoria oman tilastollisesti epätyypillisen koulutusvalintansa tekemisessä. Tutkimuksen edetessä tämä ennakko-oletus osoittautuikin paikkansa pitäväksi. Toisaalta ennakko-oletuksesta huolimatta tutkimuksen tuloksissa oli myös tutkijaa yllättäneitä tekijöitä, mikä myös on tyypillistä laadulliselle tutkimukselle (Eskola & Suoranta 1998, 19).

5.2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu

Haastattelu tutkimuksen teon välineenä on sosiaalisen vuorovaikutuksen tilanne, jossa sekä haastattelija että haastateltava vaikuttavat toisiinsa, ja johon myös kaikki normaalin elämän historiallisesti eroavat fyysiset, sosiaaliset ja kommunikaatioon liittyvät tekijät ja olosuhteet vaikuttavat (Eskola ym. 1998, 85; Warren 2011, 131). Haastattelu valikoitui tämän tutkimuksen toteutustavaksi, sillä se mahdollistaa suoran kohtaamisen tutkimukseen osallistuvien nuorten kanssa, sekä haastateltavan elämysmaailman ja ajatusten ymmärtämisen (Hirsjärvi ym. 2001. 34 & 41). Kaikki haastattelut on nauhoitettu äänitiedostoiksi, jotta litterointi ja tulkintojen tarkistaminen mahdollistuivat (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 15), ja haastatteluihin oli mahdollista palata jälkikäteen aina tarpeen vaatiessa.

Puolistrukturoitu teemahaastattelu soveltui tähän tutkimukseen parhaiten, sillä tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja haastateltavien nuorten taustan samankaltaisuus (perheen keskiluokkaisuus ja toisen asteen ammatilliseen koulutukseen hakeutuminen) edellytti samojen teemojen tarkastelua jokaisen nuoren kanssa. Teemoittelu suuntaa haastattelua ja pitää sen käsiteltävässä aiheessa, ja mahdollistaa kysymysten sovittamisen vastaamaan kulloisenkiin tutkimusongelmaan. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysrunko, jonka mukaan haastattelu etenee, on samanlainen jokaisessa haastattelussa, mutta puolistrukturoitu lähestyminen mahdollistaa myös tarkentavien kysymysten esittämisen ja keskustelun ”rönsyilyn”. Kysymykset on tässä haastattelussa muotoiltu niin, että jokainen haastateltava käsittäisi ne ainakin suurimmaksi osin samalla tavalla, jotta heidän kokemustensa vertailu tutkimuksen analyysivaiheessa mahdollistuu. (Eskola & Suoranta 1998, 86; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 11).

Tässä tutkimuksessa haastattelua ohjaavat teemat on eritelty perhetaustaan, omaan uravalintaan ja tulevaisuuteen (ks. haastattelujen kysymysrunko, liite 1). Tutkimuksen perustana oleva Hodgkinsonin ja Sparkesin (1997) sosiologinen uravalintateoria erottelee uravalinnan taustalla vaikuttaneet tekijät sosiaalisiin suhteisiin, pragmaattiseen päätöksentekoon ja ennustamattomaan elämäntulkintaan, mutta tälle tutkimusongelmalle ennustamaton elämäntulkinta ei ollut relevantti osa-alue ja se on jätetty tutkimuksen analyysistä pois. Perhetausta sai haastattelussa oman osionsa, sillä tutkimuksen tarkoituksena oli myös selvittää nuorten lähtöperheen sosioekonominen asema. Muista normia rikkoneen koulutusvalinnan taustalla olleista, perheen ja suvun ulkopuolisista henkilöistä, on haastatteluissa kysytty oma uravalinta -osion alla. Samassa osiossa käsiteltiin myös nuorten pragmaattiseen päätöksentekoon liittyviä kysymyksiä. Tulevaisuus-teemaan paneuduttiin haastattelun lopuksi, jotta nuorten tulevaisuudennäkymistä voitiin muodostaa jonkinlainen käsitys ja ”luokkasiirtymän”

pysyvyyttä tarkastella. Tulevaisuus-osio palauttaakin sosiologisen uravalintateorian pohjalta käydyn keskustelun jälleen taustalla kulkevaan kysymykseen sosioekonomisesta asemasta ja sosiaalisesta liikkuvuudesta.

5.3 Haastattelujen toteutus ja haastateltavien esittely

Tutkimuksen aiheen marginaalisuuden vuoksi haastateltavien löytyminen oli jopa yllättävän haasteellista. Etsimiseen hyödynnettiin ystäviä, tuttuja ja sukulaisia. Jaoin myös Facebookissa useaan eri ryhmään (Suomen opettajien ja kasvattajien foorumi-, Itä-Suomen yliopisto- ja Opinto-ohjaus kaikille kiinnostuneille -ryhmät sekä Rekrytoinnin ja rekrymarkkinoinnin ammattilaiset -ryhmä) julkaisun, jossa kerroin etsiväni haastateltavaksi 16 – 22 -vuotiaita nuoria, jotka opiskelevat tai ovat valmistuneet toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta, joilla ei ole ylioppilas- eikä korkeakoulututkintoa ja joiden vanhemmista vähintään toisella on maisterin tutkinto. Myös useat tuttuni jakoivat tätä julkaisua omiin kanaviinsa.

Sosiaalisen median kautta tutkimukseen tavoitettiin viisi haastateltavaa. Omien verkostojen kautta löytyi kaksi haastateltavaa. Facebookin ryhmiin jakamieni julkaisujen kautta minua lähestyivät lähinnä kuvaukseen sopivien nuorten vanhemmat, joiden kanssa keskustelin tutkimuksesta ja sen tarkoituksesta, ja jotka sitten välittivät tiedon nuorelle. Vanhemmat antoivat minulle nuoren suostumuksella tämän yhteystiedot, ja tätä kautta sovimme haastattelun toteutuksesta ja ajankohdasta nuoren kanssa henkilökohtaisesti. Vanhempien kanssa henkilökohtaisesti keskustelemisen kautta sain myös luvan alaikäisten nuorten haastattelulle. Yhden tutkittavan huoltajilta lupa on pyydetty fyysisellä lupalomakkeella. Tutkimuksen tuloksissa on huomioitava, että nuorten lähestyminen heidän vanhempiensa kautta voi osaltaan heijastua siihen, että tutkimuksen tuloksissa perhesuhteet eivät näyttäytyneet kovinkaan ristiriitaisina.

Koska tutkittavia on etsitty pääasiassa kasvatusalojen Facebook-foorumeista, on merkittävä osa haastateltavista opettajien tai muun kasvatushenkilöstön lapsia. Tämä voi osaltaan vinouttaa tutkimuksen tuloksia tiettyyn suuntaan, sillä kasvatustieteellisen koulutuksen myötä saavutetun sosiaalisen aseman kautta usean haastateltavan perheen lähtökohdat voivat olla sosioekonomisesti ja sosiokulttuurisesti saman-kaltaiset. Vähintään toisen vanhemman opettajan tai kasvatusalan ammattilaisen positio voi osaltaan vaikuttaa perheen koulutusta koskevaan ilmapiiriin, joka on näin ollen tutkittavien osalta samankaltainen tutkittavasta riippumatta. On siis tutkimuksen tuloksia

lukiessa tärkeää tiedostaa, että nimenomaisesti opetusallalla työskentelevät vanhemmat eivät itsessään ole nuorten koulutusvalintojen taustalla selittävä tekijä, vaan tutkittavien etsintäprosessin seuraus, joka voi osaltaan vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin.

Haastateltavista käytetään keksittyjä nimiä henkilöllisyyden suojaamiseksi. Kaikki haastateltavat ovat iältään 16–22 -vuotiaita, mutta koska tutkimuksessa käsitellään heidän perhetaustansa ja muita henkilökohtaisia asioita, henkilöllisyyden suojaamiseksi heidän ikäänsä ei kerrota. Tunnistussyistä paljastamatta jätetään myös haastateltavan sisarusten määrä, ammatillinen oppilaitos, jonka haastateltava on suorittanut tai jossa hän parhaillaan opiskelee, sekä haastateltavan koti- ja opiskelupaikkakunnan nimi ja maantieteellinen sijainti. Nuorten tekemä toisen asteen ammatillisen koulutuksen alavalinta on tutkimuksessa keskeinen teema, joten nuorten opiskelualat ovat analyysissä sellaisinaan. Nuoret myös puhuivat alastaan paljon nimeltä, ja alaa koskevan puheen muuttaminen tai häivyttäminen voisi vaikuttaa litteraatiolainauksen ja tätä kautta koko tutkimuksen luettavuuteen ja vaikeuttaa olennaisesti tutkimuksen tulosten esittelyä ja analysointia.

Logistisista syistä neljä seitsemästä haastattelusta on toteutettu etäyhteyden välityksellä kasvokkain tapahtuvan haastattelun sijaan. Näistä etähaastatteluista kaksi toteutettiin videopuheluna ja kaksi puheluna ilman videokuvaa. Haastattelun toteutusmuotoon on vaikuttanut haastateltavien oma toive haastattelun toteutuksesta. Vaikka kaikissa haastatteluissa käytettiin täysin samaa kysymysrunkoa ja käsiteltiin kaikkia tutkimuksen kannalta oleellisia teemoja, haastattelujen kesto vaihteli paljon reilusta 20 minuutista lähes puoleentoista tuntiin. Keskimäärin haastattelut kestivät noin 45 minuuttia. Haastattelut on toteutettu kahdestaan nuoren kanssa, jotta nuoren kokemus yksityisyydestä toteutuisi mahdollisimman hyvin. Yhdessä haastattelussa haastateltavan nuoren kanssa yhtä aikaa kotona oli tämän sisarus, mutta haastateltavaa tämä ei vaikuttanut häiritsevän. Sisaruksen läsnäolo on kuitenkin voinut osaltaan vaikuttaa kyseisen haastattelun vastauksiin ja vastausalttiuteen.

Haastateltavat ovat kotoisin ympäri Suomea ja haastattelut toteutettu keväällä 2020. Kolmen haastateltavan kanssa haastattelu toteutettiin kasvotusten, kaksi Skypen videopuhelun välityksellä ja kaksi perinteisen puhelun välityksellä. Yksi haastatteluista on tutkijalle entuudestaan tuttu, mutta hänen henkilöllisyytensä suojaamiseksi haastateltavan kuvauksessa ei ilmoiteta tästä erikseen. Tämä on kuitenkin saattanut osaltaan vaikuttaa haastateltavan motivaatioon ja alttiuteen vastata kysymyksiin. Myös joidenkin haastateltujen kohdalla hyödynnetty Skypen ja äänipuhelun käyttö kasvotusten tapahtuvan vuorovaikutuksen sijaan on osaltaan voinut vaikuttaa haastattelujen toteutukseen ja tätä kautta myös välillisesti tutkimuksen tuloksiin. Puhelinhaastattelu on kuitenkin hyvä vaihtoehto puolistrukturoitujen haastattelujen toteutukseen silloin, kun haastateltava tai tutkija on kiireinen ja fyysinen välimatka on pitkä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 65).

Huomioon on otettava myös haastateltavien ikien mahdollinen vaikutus vastauksiin, sillä ikähaarukka on nuorten näkökulmasta käsin suhteellisen laaja nuorimman haastatellun ollessa haastatteluhetkellä 16 ja vanhimman 21. On mahdollista, että jo valmistunut nuori tarkastelee koulutusvalintojaan erilaisesta kuvakulmasta kuin juuri koulutuksessa aloittanut nuori. Tutkimuksen aiheen, kohderyhmän marginaalisuuden ja haastateltavien löytymisen hankaluuden vuoksi kuitenkin tutkimuksen lähtökohta on, että jokaisen nuoren vastaukset ovat yhtä arvokkaita ja tutkimuksen kannalta merkityksellisiä heidän iästään riippumatta. Tämän tutkimuksen kohdalla en nähnyt tarpeelliseksi rajata kohderyhmää tämän tarkemmin, sillä tutkimuksen keskeisin tarkoitus on tuoda haastateltujen nuorten kokemukset kuuluviin ja tutkia, löytyykö heidän kertomuksistaan joitakin yhdistäviä tai erottavia tekijöitä.

Jokaisen haastateltavan vanhemmat ovat myös asuneet yhteisessä kodissa koko haastateltavan eliniän, lukuun ottamatta joitakin määräaikaista töistä johtuneita poikkeusjärjestelyjä. Sisarusten määrät tutkittavien välillä olivat hyvin erilaisia, kun osa haastateltavista oli varttunut suurperheessä, jossa sisaruksia on neljä tai enemmän, kun taas osalla sisaruksia oli vain yksi. Anonymiteetin suojaamiseksi sisarusten tarkkaa määrää ei kenenkään tutkittavan kohdalla kerrota, mutta perheen koon eroavaisuudet muodostavat osaltaan ekonomisia eroavaisuuksia haastateltujen taustaan, kun käytettävissä olevaa taloudellista pääomaa on ollut ehkä yhtä lasta kohden vähemmän suurissa perheissä verrattuna pienempiin. Taloudelliseen pääomaan ei kuitenkaan haastattelussa keskitytty, ellei tutkittava itse nostanut asiaa esille.

Jokaisen haastatellun nuoren lähtöperhe asettui yhteiskuntaluokkajaottelussa keskiluokan kehyksiin. Tässä tutkimuksessa seitsemästä nuoresta kolme oli perheestä, jossa molemmat vanhemmat asettuivat ylempään keskiluokkaan (akateeminen koulutus ja akateemiselle alalle työllistyminen) ja EG-luokittelussa alemman tai ylemmän toimihenkilön asemaan, ja neljä nuorta perheestä, jossa toinen vanhempi asettui alemman toimihenkilön asemaan ja toinen työväenluokkaan palvelualalle tai ammattitaitoisen työväestön ryhmään. Kuitenkin tällaisetkin perheet, joissa perheen vanhempien oma henkilökohtainen luokka-asemoituminen on toisistaan eriävä, on perheyksikkönä ja kotitaloutena asetettu tässä tutkimuksessa keskiluokkaisiksi. Tutkimuksen luettavuuden helpottamiseksi tutkimuksen analyysissä ja tulosten esittelyssä vanhempia kuvataan jatkossa viittaamalla heidän EG-luokittelun asemaansa, mikäli toinen vanhempi on nuoren puheessa noussut esille erikseen. Esimerkiksi toimihenkilövanhempi-termiä käytetään kuvaamaan akateemisesti koulutettua vanhempaa tai työntekijävanhempi-termiä ammatillisesti kouluttautunutta vanhempaa, jos nuori on puhunut heistä erikseen eikä viitannut molempiin vanhempiin yhdessä. EG-luokittelussa erotetaan toimihenkilö-ryhmä ylempiin ja alempiin toimihenkilöihin, mutta tämän tutkimuksen analyysissä

heitä ei ole erotettu toisistaan – tämä perustuu siihen, että vaikka kahdella nuorella perheessä oli mahdollisesti koulutuksensa ja työnimikkeensä puolesta ylempi toimihenkilö (nuoret eivät olleet näiden vanhempien tarkasta työnkuvasta varmoja), nuorten kertoman perusteella he asettuivat silti osaksi keski-luokkaa ennemmin kuin ”yläluokkaa” ja erityisesti perheyksikkö yhdessä muotoutui keskiluokkaiseksi. Näiden vanhempien rooli ei myöskään nuorten kertoman perusteella ollut eroava, eikä heidän suhtautumistaan kuvattu alemmista toimihenkilövanhemmista eroaviksi.

Seuraavassa esitellään jokainen haastateltava lyhyesti:

Tomi: metalliala, vakituksessa työsuhteessa. Molemmat vanhemmat maistereita. Perheen lapsista ensimmäinen, joka ei ole suorittanut ylioppilastutkintoa, mutta kaksoistutkinnon suorittaneita sisaruksia on. Aloitti kaksoistutkinnossa, mutta jätti lukio-osuuden kesken ammatillisten opintojen, töiden ja lukion yhdistämisvaikeuksien vuoksi. Ei ole sulkenut pois jatkokouluttautumista tai yrittäjyyttä.

Roope: metsäala, opinnot kesken. Molemmat vanhemmat maistereita. Perheen lapsista kaikki suorittaneet ammattitutkinnon tai kaksoistutkinnon. Ei ole täysin sulkenut pois yrittäjyyttä eikä jatkoopintoja, mutta ei pidä kumpaakaan ajankohtaisena. Ei edes harkinnut lukiota tai kaksoistutkintoa koulutusvaihtoehtona.

Otto: turvallisuusala, armeijassa, hakee töitä. Äiti maisteri, isällä ammatillinen tutkinto. Sisaruksista ensimmäinen, jolla ei ole ylioppilastutkintoa. Aikoo armeijan jälkeen tehdä oman alansa töitä, haki vuosi sitten turvallisuusalan tradenomin tutkintoon AMK:iin muttei läpäissyt valintakoetta, suunnittelee tekevänsä töitä ainakin muutaman vuoden ennen kuin yrittää uudelleen. Ei halua yrittäjäksi, kokee, että yrittäjyys olisi omalla alalla liian vaikeasti toteutettava ja epävarma ratkaisu.

Piia: merkonomi. On töissä muttei omalla alallaan, molemmat vanhemmat maistereita. Suoritti peruskoulun jälkeen kymppiluokan. Teki kaksoistutkinnon mutta ei valmistunut lukiopuolelta vaan keskeytti sen ylioppilaskirjoituksiin. Perheen lapsista kaikki suorittaneet ammatillisen toisen asteen tutkinnon. Tulevaisuudennäkymät ja muutoinkin oma mieliala vielä epävarma, ei osaa sanoa varmasti missä tehtävissä haluaisi tulevaisuudessa työskennellä. Ei ole sulkenut pois jatkokouluttautumista ja pitää yrittäjyyttä mieluisena vaihtoehtona.

Joni: kuljetusala, opinnot kesken. Äiti maisteri, isä työskentelee raskaan kaluston parissa, samoin isovelji. Haastatelluista ainoa, jonka ala on yhtään samankaltainen, kuin vanhemmalla (isällä tässä tapauksessa). Ei ole sulkenut pois jatkokouluttautumista eikä yrittäjyyttä, tosin ei usko opiskelevansa

korkeammalla asteella enää kuljetusalaa vaan siinä tapauksessa mahdollisesti jotakin muuta. Ajatteli vielä yläkoulussa menevänsä peruskoulun jälkeen lukioon, mutta muutti mielensä.

Saara: valokuvausala, opinnot kesken. Äiti maisteri, isällä ammatillinen tutkinto. Sisäilmaongelmille altistuminen vaikuttanut opiskeluun ja toisen asteen koulupaikan valintaan ja rajannut esimerkiksi oman paikkakunnan lukion pois vaihtoehdoista. Yrittäjyys ei tunnu omalta jutulta, haluaisi ennemmin tulevaisuudessa työskennellä jonkun toisen omistamassa yrityksessä.

Jenna: valokuvausala, opinnot kesken. Opiskelut aiemmin tekstiilialan tutkinnon, mutta teki alanvaihdon, kun ei kokenut tekstiilialaa sellaiseksi, jolla haluaisi tehdä töitä. Isä maisteri, äidillä ammatillinen koulutus. Ei ole perheensä ensimmäinen, joka opiskelee toisen asteen ammattitutkintoa. Ei ole sulkenut pois jatkokouluttautumista, ja kokee yrittäjyyden itselleen mieleiseksi vaihtoehdoksi.

5.4 Sisällönanalyysi

Tutkimus on analysoitu hyödyntämällä sisällönanalyysia vuorottelemalla teorialähtöistä ja aineistolähtöistä analyysitapaa. Teorialähtöisyys soveltui tutkimuksen tulosten analysointiin parhaiten, koska haastattelut ja tutkimuksen raportointi ovat edenneet teorialähtöisesti ja esimerkiksi tutkimuksen teemoittelu on otettu osin suoraan Hodkinsonin & Sparkesin sosiologisesta uravalintateoriasta (1997). Hodkinsonin ja Sparkesin teoriasta elämänkulun siirtymiä koskevat teemat on tässä tutkimuksessa korvattu tulevaisuuden näkymillä ja niiden analysoinnilla. Nuorten ajatukset tulevaisuudesta ja niiden analysointi palauttaa tutkimuksen sosiologisen uravalintateorian kautta takaisin yhteiskuntaluokkatutkimukseen. Analyysi on toteutettu haastatteluista litterointien perusteella. Litteroinnit on tässä tutkimuksessa toteutettu sisältöön keskittyen, eikä litterointeihin ole huomioitu esimerkiksi keskustelujen taukoja tai päällepuhumistilanteita, koska tutkimusongelmana ei ole tarkastella tutkijan ja tutkittajan vuorovaikutusta, vaan haastateltavan oman kertomuksen sisältöä (Ruusuvuori & Tiittula, 2005, 16).

Analyysi on aloitettu jaotteleamalla ja teemoittelemalla litteroinneista tekstiosioita Hodkinsonin ja Sparkesin (1997) sosiologisessa uravalintateoriassa esitettyjen teemojen alle, joita ovat sosiaalinen pelikenttä, pragmaattinen päätöksenteko sekä sosiologisesta uravalintateoriasta irrallinen mutta tälle tutkimukselle olennainen tulevaisuusteema. Vaikka haastattelut etenivätkin puolistrukturoidun

teemarungon mukaisesti, joidenkin nuorten kanssa keskustelu kulki vapaamuotoisemmin, eikä yhdestä teemasta välttämättä keskusteltu pelkästään sitä käsittelevässä haastattelun osassa. Analysoinnin aloittamista varten olikin tarkoituksenmukaista kerätä ensin haastattelusta kaikki merkityskokonaisuudet, joissa tutkimuskysymysten kannalta olennainen sisältö tiivistyi nuoren puheessa, yhtenäisemmäksi kokonaisuudeksi. Tähän käytettiin apuna ”värikoodausta” ylivaiivamalla esimerkiksi kaikki kaverien merkitystä koskeva puhe litte-raatioista samalla värillä.

Kun tämä pääteemoittelu ja värikoodaus oli tehty, kokosin nuorten vastausten perusteella ajatuskarttojen avulla alateemoja: esimerkiksi Hodkinsonin ja Sparkesin sosiaalinen pelikenttä - pääteema jaettiin perheeseen, kavereihin ja muihin uravalintaan vaikuttaneisiin. Edellä mainittu teemoittelu on otettu huomioon jo haastattelussa. Nämä osiot jaettiin analyysivaiheessa edelleen alateemoihin. Esimerkiksi perhettä käsittelevä osio jakautui ajatuskarttojen avulla analyysissa seuraavasti:

- 1) Vanhempien koulutustausta ja ammatit sekä nuoren tapa kuvata niitä
 - a. millainen mielikuva nuorella on vanhempien ammateista?
- 2) Kodin keskiluokkaisuus
 - a. Perheen koulutussuhtautuminen (vanhemmat ja sisarukset yhteisvaikuttajana)
 - b. Vanhemmilta saatu rahallinen ja henkinen tuki
- 3) Sisarusten valinnat

Perheen koulutussuhtautuminen ja vanhemmilta saatu rahallinen ja henkinen tuki palautuivat osaltaan kodin keskiluokkaisuutta kuvaavaan diskurssiin. Näiden alateemojen avulla mahdollistui aineistoon pureutuminen syvemmin ja tarkemmin. Kavereiden merkitystä analysoidessa keskityttiin siihen, millaisia merkityksiä nuori antaa puheessaan kavereidensa tekemille valinnoille. Muita nuoren sosiaalisella pelikentällä merkittäviä ihmisiä olivat perhetutut, sukulaiset ja opettajat, mutta kaikki haastatellut eivät korostaneet heidän merkitystään haastatteluissa.

Nuoren pragmaattista ja käytännöllistä päätöksentekoa käsiteltäessä alateemoiksi muodostuivat seuraavat:

- 1) nuorten puheessa toteutuva ”amis” vs. lukio -vastakkainasettelu
- 2) nuorten oma koulutussuhtautuminen
- 3) kaksoistutkinto ja ajatukset siitä

- 4) nuoren omat kriteerit koulutus- ja ammattivalinnalle
- 5) muut ammatinvalintaa ohjanneet tekijät, lähinnä terveys

Näiden jaottelujen myötä esimerkiksi nuorten koulutusvalinnoista nousi kaksi erilaista ryhmää: kolme nuorta oli hakeutunut valitsemalleen alalle oman harrastuneisuuden ja intohimon perusteella, ja loput neljä nuorta olivat hakeutuneet opiskelemalleen alalle, koska se näyttäytyi riittävän hyvänä ja kiinnostavana vaihtoehtona.

Haastattelujen tulevaisuuden näkymiä käsittelevä keskustelu on analysoitu aineistolähtöisesti, sillä se ei haastattelun teemana ole teoriaohjautunut. Puolistrukturoidun teemahaastattelun mukaisesti myös tulevaisuusosiota käsiteltiin jokaisen nuoren kanssa samojen kysymysten avulla. Kysymykset käsittelivät muun muassa nuoren tulevaisuudennäkymiä viiden vuoden aikaikkunassa, ja tarkoituksena oli kartoittaa, kuinka pysyvänä nuori näkee normia rikkoneen koulutusvalintansa, vai aikooko hän esimerkiksi korkeakouluttautua tai vaihtaa muutoin alaa. Tulevaisuudesta käytävä keskustelu oli haastattelussa muihin teemoihin verrattuna vapaamuotoisempaa, mikä näkyi myös analyysissa: nuorten tulevaisuuspuheesta ei esimerkiksi erottunut selkeitä ryhmiä. Kuitenkin nuorten tulevaisuuspuhe mahdollisti analyysissa heidän toisen asteen koulutusvalintansa kautta tekemänsä ”luokkasiirtymän” pysyvyyden tarkastelun.

5.5 Tutkimusetiikka ja luotettavuuden arviointi

Hyvän tieteellisen etiikan määrittäminen ei ole aivan yksiselitteinen kysymys, vaan oikeastaan joukko periaatteita, jotka yhdessä määrittävät, minkä voidaan katsoa olevan hyvää ja oikeaa ja mahdollistavan näin myös ”pahan” ja ”väärän” tunnistamisen (Gylling 2002, 70; Hammersley & Traianou 2015, 16). Hammersley ym. (2015, 99-132) esittävät, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa eettiseen keskiöön nousevat varsinkin haastattelijan ja haastateltavan välinen suhde (sillä jonkinlainen vuorovaikutussuhde heidän välilleen haastattelussa muotoutuu väistämättä) ja kvalitatiivisen tutkimuksen ristipaine julkisen ja yksityisen välillä. Tutkija pääsee haastattelun kautta käsiksi sellaiseen informaatioon, jota hän ei muissa olosuhteissa saavuttaisi, ja tutkijana hänellä on myös työlleen julkaisuedellytys – tästä seuraa julkisen ja yksityisen välinen ristiriita. Kvalitatiivinen tutkimus on muihin sosiaalisen tutkimuksen tapoihin verrattuna erityisen herkkä tälle ristiriidalle,

sillä kvalitatiivinen tutkimus pyrkii selvittämään tutkittavan teeman syvemmän olemuksen ja tarkastelee sitä yksilön näkökulman kautta. (Hammersley ym. 2015. 99-132).

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2002, 386) määrittelee hyvän tieteellisen käytännön pitävän lyhykäisyydessään sisällään muun muassa rehellisyyden, huolellisuuden ja tarkkuuden tutkimuksen toteutuksessa; eettisesti kestävä tiedonhankinnan, tutkimuksen toteutuksen ja arvioinnin sekä avoimuuden tutkimuksen tuloksia julkistaessa; muiden tutkijoiden töiden ja saavutusten huomioimisen ja kunnioittamisen sekä heille kuuluvan arvon antamisen oman tutkimuksen toteutuksessa; tutkimuksen yksityiskohtaisen ja tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisen suunnittelun, toteutuksen ja raportoinnin, sekä tutkimuksen suorittamisen kannalta merkityksellisten sidonnaisuuksien ilmoittamisen tutkimukseen osallistuville ja niiden raportoimisen myös tutkimuksen tuloksia julkistaessa.

Tähän tutkimukseen osallistuville nuorille on ennen haastattelua kerrottu kyseessä olevan ohjauksen koulutuksen pro gradu -loppuopinnäytetyö, jonka tulokset raportoidaan Itä-Suomen yliopistolle. Haastattelussa on myös korostettu haastatelluille, että tutkimus tehdään luottamuksellisesti ja heidän henkilöllisyytensä ja anonymiteettinsä suojataan, sillä tutkimuksessa käsitellään muun muassa arkaluontoisia perhetaustaan ja terveyteen liittyviä teemoja. Alaikäisiltä haastateltavilta on pyydetty kirjallisena heidän ja heidän huoltajansa suostumus tutkimukseen osallistumiselle, sillä alaikäinen ei voi itsenäisesti päättää tutkimukseen osallistumisesta, vaan huoltajaa on kuultava (Aaltonen 2005, 147). Suostumuksen kirjalliseen osoittamiseen riitti pitkien etäisyyksien vuoksi Facebookin Messenger -viestintäsovelluksessa, tekstiviestitse tai sähköpostitse haastatteluun liittyvän viestittelyn yhteydessä ilmaistu suostumus. Virallisemman paperisen lupalomakkeen täytti yksi haastateltava ja hänen huoltajansa. Jokaisessa haastattelussa nuorelle on erikseen kerrottu tutkimuksen ja haastattelun rakenteesta ja avattu, kuinka tutkimusprosessi etenee haastattelun jälkeen. Haastatelluille on myös kerrottu, että he saavat pyytää nähtäväkseen missä tahansa tutkimuksen teon vaiheessa itseään koskevat aineistot ja siihen mennessä kirjoitetut osat tutkimuksesta, ja heitä on kehoitettu olemaan yhteydessä heti suoraan minuun, jos mitään kysyttävää tai epäselvyyksiä ilmenee.

Tutkimusta tehdessä haastateltavien ja tutkijan välillä ei ole vallinnut sellaista haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuuteen vaikuttanutta riippuvuussuhdetta, joka voisi olla uhka haastattelujen eettisyydelle (Eskola ym. 1998, 55). Yhtä haastateltua lukuun ottamatta olin kaikille nuorille entuudestaan tuntematon, eikä haastatteluun osallistuminen perustunut minkäänlaiseen muuhun hyödyn tavoitteluun kummankaan haastattelun osapuolen taholta, kuin tiedon kerryttämiseen tutkimustarkoitukseen. Koska tutkimuksessa käsiteltiin koulutusvalintaan vaikuttaneita tekijöitä laajalla skaalalla ja osassa vastauksista koulutusvalintojen taustalla vaikuttaneiksi syiksi nimettiin

terveystekijöitä, on haastateltujen anonymiteetin säilyttäminen ensiarvoisen tärkeää. Terveystietoja ei nuorilta haastattelussa erikseen udeltu eikä niiden kertominen ollut haastattelussa tutkijan taholta minkäänlainen oletus, vaan terveystiedoistaan kertoneet nuoret nostivat ne keskusteluun oma-aloitteisesti osana muita koulutusvalintaan vaikuttaneita käytännön syitä. Arkaluontoisten tietojen, kuten terveystietojen, tutkimuksessa hyödyntämisen kannalta oleellinen asia tutkijalle pohdittavaksi on, onko tieto tutkimukselle olennainen ja edistääkö se tutkimuksen tavoitteiden toteutumista (Eskola ym. 1998. 56-57). Tämän tutkimuksen laadukkaan toteutumisen kannalta terveystietojen huomioiminen osana koulutuspäätöksentekoa oli tarpeellinen ulottuvuus ja tarpeellinen osa koulutusvalinnasta käytyä keskustelua, jonka vuoksi koulutusvalintaan vaikuttaneet terveystietokysymykset on otettu osaksi tutkimuksen raportointia.

Koska kyseessä on kvalitatiivisesti toteutettu tutkimus, näen tarpeelliseksi tarkastella myös objektiivisuusnäkökulmaa tämän tutkimuksen toteutuksessa. Objektiivisuus tutkimuksessa on sinänsä hyvä pyrkimys, mutta koska se edellyttää, että tutkija katselee tutkimuskohdetta ikään kuin ulkoa päin, puolueettomasti ja etäältä, on perusteltua epäillä, onko kvalitatiivisen tutkimuksen ylipäänsä mahdollista täyttää edellä mainittuja ehtoja – kvalitatiivisen tutkimuksen objektiivisuus voikin syntyä siitä, että tutkija tunnistaa oman subjektiivisuutensa (Eskola ym. 1998, 17).

Heikkilä (2002, 166) esittää, että yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa jo tutkimusaiheen valinta ja määrittely pitää sisällään poliittisen latauksen. Vaikka Heikkilä viittaakin tällä teesillä valtioneuvoston tutkimuslaitos Stakesilla tekemiinsä yhteiskuntapoliittisiin tutkimuksiin, on väite aivan yhtä hyvin sovellettavissa myös tähän tutkimukseen. Useissa tutkimuksissa on osoitettu vanhempien yhteiskunnallisen aseman ohjaavan jälkikasvun elämänpolun muodostumista, arvoja sekä sosiaalisen pääoman kertymistä (ks. mm. Kouvo 2010, 167, 169; Erola 2010, 237). Koska nuoren omat arvot ja näkemykset maailmasta vaikuttavat osaltaan hänen uravalintoihinsa (Laasonen 2016, 46) ja koska nuoren arvot muodostuvat ainakin osittain kotikasvatuksessa, on lähtökohtaisesti perusteltua tarkastella kotitaustan ja koulutusvalintojen yhteyttä. Erityisesti tulevana opinto-ohjaajana tämä yhteys kiinnostaa minua henkilökohtaisesti, ja toivonkin saavani tästä tutkimuksesta mahdollisesti jopa työkaluja omaan työhöni tulevaisuudessa. Schostak (2006, 84-85) esittää, että yksittäiseen teemaan keskittyminen ja siitä yhdenlaisen tulkinnan tekeminen on tutkimuksen teon ennako-oletus, mutta tekemällä niin tutkija poissulkee vaihtoehtoiset näkökannat ja ymmärtämisen tavat – tällöin tutkimuksen ”viaton lukeminen” (*innocent reading*) ei ole mahdollista. Omaa tulokulmani avaamalla pyrin mahdollistamaan lukijalle tämän tutkimuksen näkemisen osana yhteiskunta- ja koulutuspoliittisia vaihtoehtoisia näkökantoja ja osana laajempaa tieteellistä diskurssia.

6 NORMIA RIKKOVIEN KOULUTUSVALINTOJEN RAKENTUMINEN

Tässä luvussa analysoin tutkimuksen tuloksia Hodkinsonin ja Sparkesin (1997) teorian viitekehyksessä. Toimintahorisontti näyttäytyy tässä tutkimuksessa nuoren puheesta välittyvien mahdollisuuksien ja ”poissulkemisten” kautta – mitä valintoja nuori kokee itselleen mahdolliseksi, millaiset teemat ovat vaikut-taneet hänen rationaalisen pohdintansa taustalla. Kokeeko nuori esimerkiksi olevansa enemmän ”tekijätyyppi” (ks. esim. Herranen 2014), ja rajaako hän tällä kokemuksella itsestään omia mahdollisuuksiaan ja omaa toiminnanhorisonttiaan. Myös tulevaisuudennäkymien tarkastelu paikantuu samaan toimintahorisontin teemaan.

6.1. Sosiaalinen pelikenttä normia rikkovan koulutusvalinnan taustalla

Tässä tutkimuksessa on Hodkinsonin ja Sparkesin (1997) sosiologisen uravalintateorian pohjalta tarkasteltu, millaisia tekijöitä nuorten kertomassa merkityksellistyy normia rikkovan koulutusvalintansa taustalta. Nuoria on pyydetty kuvaamaan sosiaalista pelikenttäänsä eli perhetaustaansa, vanhempien merki-tystä omassa koulutuksessa, sisarusten, kaverien ja muiden merkityksellisten ihmisten roolia normia rikkovan koulutusvalintansa taustalta. Vaikka tässä tutkimuksessa on haluttu tuoda näkyviksi myös muiden läheisten merkitys nuoren normia rikkovalle koulutusvalinnalle, on suurin kiinnostuksen kohde erityisesti kotiympäristön ja vanhempien roolissa. Vanhempien merkityksen tarkastelu ja perheen sosioekonomiseen asemaan keskittyminen asemoi

tämän tutkimuksen osaksi luokkatutkimuksen ja sosiaalisen liikkuvuuden tutkimuksen kenttää, ja tekee näkyväksi esimerkiksi PISA-tutkimuksessakin todetun perhetaustan merkityksen nuoren koulumenestykselle (OKM 2018).

6.1.1 Keskiluokkainen koti tukemassa, kannustamassa ja tilaa antamassa

Ainaki siis ollaan avoimia ja niinkun luotetaan toistemme päätöskykyyn, ettei se oo silleen että kyseenalaistettais mitä kannattaa tehdä ja mitä ei. Et ku vaik seki ku mä päätin jatkokouluttautuu uuteen alaan nii ne oli sillee et se on hyvä valinta ja et ilmeisesti mullekin oikeempi valinta - - - Jenna

Kotien keskiluokkaisuus välittyi nuorten kertomuksista erityisesti kotien koulutus- ja harrastusmyönteisyyden kautta sekä vanhempien aktiivisuudessa osallistua lastensa elämään kannustamisen lisäksi. Verrattuna esimerkiksi Käyhkön (2017) tutkimukseen työläistäustaisista naisista yliopistossa, näyttäytyy tämän tutkimuksen nuorten perheiden keskiluokkaisuus paitsi kannustamisena, myös mukana olemisena. Käyhkön (2017) tutkimuksessa työläiskodit kannustivat jälkikasvuun, mutta he eivät osallistuneet tai olleet niin aktiivisesti mukana lapsen koulutuksessa tai harrastuksissa. Tässä tutkimuksessa vanhemmat taas kulkivat nuorensa koulutuksen mukana ja jopa osallistuivat siihen auttamalla koulutehtävissä tai uravalintapohdintoissa. Nuoret kertoivat lapsuutensa sisältäneen myös mm. matkustelua, perheen yhdessä tekemistä urheilun ja rakennusprojektien parissa ja saaneensa vanhemmiltaan myös joko rahallista tai henkistä tukea myös omiin harrastuksiinsa. Myös perheiden tarjoama taloudellinen tuki näyttäytyi keskiluokkaisuutena: vanhemmat kustansivat esimerkiksi ajokorttien ja harrastusvälineitä.

(Isä) teki välillä kotona töitä että niinku pysty kускаilemmaan (harrastuksiin). Ja sit sekkii että ku vaikka sitte just siihe harrastustoimintaan lisäten nii tuota ku oli molemmat tuota jos oli töissä nii siinä aikamoinen setviminen aina että kuka hakkee kenetki ja millo ja monelta ni. Sitä kautta just semmmosta kannustustoimintaa että niinku yllesä oli kyyit ja aina ku oltii usseinnii monta henkkee nii pysty niinku reilusti. - - no on niistä iso apu silleesä ollu noissa niinku esim ajokortin maksovat pääs töissä käymmään, on ollu kulkuvälineet, mopoja sillon ku on tarvinnu ja... - Tomi

Siis ollaa reissattu ja käyty paljo eri paikoissa, et ollu paljo tollasta et kaikki mahdolliset muumimaat ja kaikki käytiin sillon ku olin skidi ja sit kaikki Lappi ja ihan kaikki tommonen. Et ollaan pyörity paljon Suomessa eri paikoissa mikä on mun mielestä, oli ihan tosi kivaa ja sit välil iha vaa kotonaki tehti jotain ihan perusjuttui niinku pihalla ja se oli niinku, semmonen kiva asia mitä muistaa et on ollu. - Jenna

Nuorten kertomuksista välittyi akateemisille ja keskiluokkaisille perheille tyypillinen koulutusmyönteisyys ja -hakuisuus (ks. esim. Antikainen ym. 2013, 39; Crozier ym. 2008, 270 – 271). Useat haastateltavat korostivat vanhempien koulutusmyönteisyyttä esimerkiksi ilmaisemalla, että vanhemmat ovat kannustaneet valitsemaan lukion, jos nuori haluaa kouluttautua pidemmälle, ja että hyvä koulumenestys mahdollistaa ”kaikkien hommien” tekemisen. Toisaalta vanhemmat olivat myös suhtautuneet nuoren urahaaveisiin ja muuttuviin ajatuksiin koulutukseen liittyen joustavasti ja avoimesti, ja nuoret korostivat saaneensa tehdä koulutuspäätöksensä itsenäisesti kenenkään painostamatta – vaikka vanhemmat olisivatkin ehkä ensisijaisesti toivoneet jälkikasvunsa suuntaavan lukioon. Esimerkiksi Roopen vanhemmat ovat kannustaneet saamaan hyvin arvosanoja, mutta Roope koki silti, että kunhan pisteet ja arvosanat ovat riittävät metsäalalle, jonne Roope itse halusi, vanhemmat olivat tyytyväisiä. Vanhemmat olivat myös ehdottaneet lukioon hake-mista, mutta Roope ilmaisi, että ”en kehtaa lähtee peruskouluun kertaamaan ennää”. Tomi oli aloittanut kaksoistutkinnon ajatuksenaan, että korkeakouluun hakeutuminen on tulevaisuudessa helpompaa, jos sinne haluaa – lukion mukaan ottamiseen oli tullut myös kannustusta vanhemmilta, mutta vanhemmat olivat olleet tukena myös, kun hän päättikin jättää lukio-osuuden kaksoistutkinnostaan kesken ja suorittaa loppuun pelkän ammatillisen tutkinnon.

Aiemmassa tutkimuksessa on todettu keskiluokkaisten vanhempien suhtautuvan korostetun myönteisesti jälkikasvun suuntautumiseen akateemiselle koulutusuralle, ja toivovan lastensa erottautuvan koulutusvalintojen kautta alempien sosiaalisten kerrostumisen lapsista, jotta nämä säilyttäisivät nykyisen luokka-asemansa ja erottautuisivat työväenluokasta (Silvennoinen 2012, 510). Akateemisesta perheestä ammatilliseen koulutukseen hakeutuneet lapset ovat myös aiemman tutkimuksen valossa enemmän tai vähemmän joutuneet selittelemään koulutusvalintaansa kotona perheen ja suvun haastaessa sitä (Herranen & Souto 2016, 212). Tässä tutkimuksessa nuorten kertomuksissa vanhempiensa suhtautumisesta heidän koulutusvalintaansa ei välittynyt mitään edellä mainittuun viittaavaa, edes perheissä, joissa molemmat vanhemmista olivat toimihenkilöitä. Päinvastoin – nuorista jokainen korosti perheensä avoimuutta ja koki saaneensa tehdä valintansa itsenäisesti, kenenkään sitä kyseenalaistamatta. Jos vanhemmilla olikin toive jälkikasvun akateemisesta koulutuspolusta, he olivat luopuneet tuosta ajatuksesta nuorten kertoman mukaan suhteellisen helposti.

Äidin rooli perheen sisällä käydyissä koulutuskeskusteluissa ja lasten koulutuksen tukemisessa on osoitettu aiemmassa tutkimuksessa olevan keskeinen isään verrattuna (Silvennoinen ym. 2012, 511; Reay 2005, 113; Herranen & Souto 2016, 212). Haastatteluissa ei kysytty nuorilta erikseen vanhem-

pien rooleista tai siitä, kumman he olivat kokeneet aktiivisemmaksi liittyen koulutus- tai harrastuskysymyksiin, vaan jos nuori on nostanut esille toisen vanhemman erikseen, on se tullut nuorelta itseltään. Tässä tutkimuksessa nuorista Piia ja Joni mainitsivat erikseen äitinsä kysyttäessä kodin koulutuspuheesta ja oman ammatinvalinnan pohtimisesta, Tomi ilmaisi varsinkin isän olleen tukena koulunkäynnissä ja koulutusvalinnan tekemisessä, ja haastatelluista loput puhuivat vanhemmistaan pelkästään monikossa, kun heiltä kysyttiin perheen sisällä käydystä koulutuspuheesta. Toisaalta Jenna mainitsi erikseen isänsä, kun häneltä kysyttiin harrastuksista ja siitä, kuinka perhe on niissä tukenut.

Huomionarvoista on, että ilmaisipa nuori isän tai äidin olleen erikseen mainitsemisen arvoisessa roolissa nuoren koulunkäynnin tukemisen, ammatinvalinnan pohtimisen tai harrastusten suhteen, kyseessä oli perheen toimihenkilövanhempi, kun vanhempien koulutustausta oli eri. On kuitenkin hyvä huomioida, että koska aineisto on pieni ja haastatelluista nuorista kolmen molemmat vanhemmat olivat toimihenkilöitä, toimihenkilövanhemman suurempi aktiivisuus nuoren koulutukseen ja koulutusvalintoihin osallistuvana osapuolena ei välttämättä ole yleistettävä ilmiö – toisaalta se mukailee aiemmassa tutkimuksessa osoitettua havaintoa siitä, että akateemiset ja korkeakoulutetut keskiluokkaiset vanhemmat ovat kiinnostuneempia lastensa koulunkäynnistä (ks. esim. Silvennoinen ym. 2012, 515). Yhden toimihenkilövanhemman perheissä kasvaneista nuorista Jenna ja Joni mainitsivat erikseen toimihenkilövanhemman olleen aktiivinen liittyen harrastuksiin ja koulutuskysymyksiin. Tomin ja Piian vanhemmista molemmat olivat toimihenkilöitä, mutta Tomin koulunkäynnissä suurempi rooli oli ollut isällä, Piialla äidillä. Työntekijävanhemman kanssa esimerkiksi Otto kertoi tehneensä yhdessä esimerkiksi rakennusprojekteja – toki myös toimihenkilövanhempien kanssa oli tehty yhdessä myös vapaa-ajalla.

(I)skä nyt tuota aika paljon autto ku jätin sen lukion sivvuun ja sitte mie muistan mulla oli.. Olihan mulla aikkaa mutta mie jätin ne viimeinkinkaan mulla oli ihan järkyttävä kaikki niinku y-aineet tehä itsenäisesti, - - et siinä oli se, en mie ymmärrä miten se iskä pysty muistamaan jottai lukioajan matematiikkaa mut ei mulla ollu mittää käryä niistä mutta se osas auttaa niissä. - Tomi

Ku mä lähin sinne Australiaan, ja sitte mun matikka ei menny läpi nii sitte mä en jaksanu enää kirjottaa sitä uudelleen niinii, sit ku mä sanoin siitä äidille, vaikka mä olinki sillee et mitähän se sanoo, nii se oliko ihan sillee et hienoo et mulla on edes se merkonomi. – Piia

Joo kylhä me juteltiin kotonaki niistä valinnoista ja se tuota ni, äiti vähä niinkö puhu ympäri minut että ei kannata rakennusalalle hakia että ku siellä on huonommat olot ku logistiikalla. En oo jälkeenpäi katunu. - Joni

Haastatteluista nousi esille myös negatiivien kautta ilmaistua koulutuspuhetta. Kielteinen asenne koski nuorten perheissä esimerkiksi välivuotia ja niiden pitämistä (Tomi ja Saara), vanhempien toivetta heikom-paa koulusuoriutumista (Roope ja Otto) sekä vanhempien ilmaistua huolta huonompaan asemaan joutumisesta koulutuksen puutteen tai heikomman kouluttautumisen kautta (Jenna ja Joni). Tomin ja Saaran vastauksista välittyi vanhempien kielteinen suhtautuminen välivuodelle jäämiseen peruskoulun jälkeen – Tomi kertoi yleisen mielipiteen kotona olleen, että välivuotia ei jädä ”syyttä suotta” pitämään, vaan peruskoulusta olisi hyvä mennä kouluttautumaan suoraan, vaikka hän ei itse ollut välivuotta peruskoulun jälkeen harkinnutkaan. Saara olisi itse halunnut mahdollisesti pitää välivuoden ja sitä kautta ottaa lisävuoden ammatinvalintansa pohtimiseen, mutta ajatus oli torpattu kotona. Saaran tapauksessa vanhemmat pitivät tärkeämpänä opiskelua ja koulupaikkaa ylipäänsä, kuin sitä, että nuori valitsisi varmasti itselleen oikean alan, sillä näkemyksenä oli, että alaa ehtii kyllä vaihtaa myöhemmin – kunhan pääsee koulutukseen kiinni jäämättä tyhjän päälle.

(E)ttä mä en saanu pitää välivuotta, vaikka mä oisin ehkä halunnut, että se on... aina kannustettu valitsemaan peruskoulun jälkeen niinku lähtemään opiskelemaan jotain niinku. Ja että, että vaikka että, valitsemaan jotain, et vaikka se tuntus väärältä nii vaihtaa, että opiskelis niinku jotain. - Saara

Otto ja Roope mainitsivat, että vanhemmat olivat ilmaisseet heille perheen koulutusta koskevissa keskusteluissa jollakin tapaa sen, että he olisivat perheen näkemyksen mukaan voineet panostaa koulunkäyntiin ja opiskeluun toteutunutta enemmänkin. Molemmat olivat saaneet palautetta koulumenestyksestään ja vanhemmilta kannustusyrityksiä suoritua peruskoulussa paremmin, mutta kumpaakaan nuorista vanhempien asenne ei ollut vaikuttanut heilauttaneen suuntaan tai toiseen. Roope piti koko ajan metsäalalle hakeutumista niin selkeänä vaihtoehtona itselleen, että ei panostanut koulutukseen alavalintansa takia kiinnostustaan enempää – hänen pisteensä riittivät metsäalalle ja hän oli siihen tyytyväinen. Tämä oli loppujen lopuksi riittänyt myös vanhemmille, vaikka nämä olivatkin kannustaneet Roopea valitsemaan ehkä jopa lukion. Otto puolestaan ilmaisi, ettei ollut itse ollut järin kiinnostunut ottamaan vastaan vanhempiensa tarjoamaa apua esimerkiksi koulutehtävien tekemiseen, vaan oli ennemmin miettinyt niitä itse ja suoritunut niistä siten kuin itse suoriutui.

Otto: Oha tuosta tullu pallautetta, ei oo hirveesti tullu tehtyä mittää (koulun eteen) nii onhan tuosta sanomista tullu.

ER: Et on tavallaa kannustettu siihe et tehään kouluhommat kunnolla vai millä tavalla?

Otto: On sitä jonku verra.

--

Otto: Mm no on nuo auttanu mutta mulla menee itellä kyllä yllesä ennemmin hermo ennenku ne on saanu autta yhttää.

Jennan ja Jonin kertomuksissa vanhempinsa koulutuspuheesta merkityksellistyi ajatus, että hyvä koulutus avaa ovia hyvään elämään. Joni esimerkiksi kuvasi vanhempinsa ilmaisseen, että hyvin koulutautunut ”voi tehdä kaikkia hommia”, mutta heikommin koulutautuneena samanlaista valinnanvapautta ei ole. Tällöin työllistyminen on enemmän ”joutumista”, kuin vapaaseen tahtoon ja omaan haluun perustuvaa. Jenna puolestaan kertoi vanhempinsa ilmaisseen, että koulutus turvaa paremman aseman yhteiskunnassa.

6.1.2 Tietoinen eronteko vanhempien ammattivalinnoista oman ammattivalinnan taustalla

Nuorten näkemykset vanhempinsa ammateista olivat myös yksi heidän omaa uravalintaansa myönteisen tai kielteisen kautta ohjaava tekijä. Joni oli nuorista ainoa, jonka alavalinta muistutti toisen vanhemman, hänen tapauksessaan työntekijänsä, ammattia. Hänen puheestaan ei kuitenkaan välittynyt, että tämä yhtenäisyys isän raskaan kaluston parissa työskentelyn kanssa olisi ollut hänen oman ammatinvalintansa taustalla tietoinen tekijä tai isä hänelle minkäänlainen ammatillinen esikuva. Isän alaa lähellä oleva logistiikan perustutkinto näyttäytyi yhtenä neutraalina vaihtoehtona muiden joukossa. Toisaalta isän työskentely samalla alalla on tuonut alan osaksi Jonin toimintahorisonttia. Tällöin isän kanssa samankaltainen ammattiala on myös ehkä tiedostamattomasti tuttu, jopa turvallinen vaihtoehto, ja ala jo perheessä ”hyväksytty”.

Roopelle puolestaan kuvasi vanhempinsa töiden näyttäytyneen alavaihtoehtoina, jotka eivät ainakaan kiinnosta häntä: isän tehdastyö näytti liian yksitoikkoiselta ja äidin työ opettajana edellytti ”huutavien lasten” kuuntelemista päivästä toiseen. Omaksi alavalinnaksi jo suhteellisen varhain muodostunut metsäala näyttäytyi Roopelle molempien vanhempien alojen vastakohtana: jokainen päivä oli erilainen, työ oli itsenäistä ja rauhallista, mutta kuitenkin jossain määrin sosiaalista metsänomistajien

ja vuorokaverin kanssa tehtävän yhteistyön kautta. Roope kuvasi myös kuulleensa perheenjäseniltään – lähinnä vanhemmilta sisaruksiltaan – hyväntahtoista kiittailua työn yksinäisyydestä ja epäilyä, ”kestääkö pää”. Sisarusten heitot eivät kuitenkaan vaikuttaneet Roopea hetkauttaneen, päinvastoin.

Myös Piia ja Saara kuvasivat vanhempiansa työnkuvia jonakin, jota he eivät halunneet itselleen. Piia piti äitinsä työtä opettajana jonakin sellaisena, johon hänen oma kärsivällisyytensä ei riittäisi. Äitiään hän kuvasi persoonaltaan paljon itseään kärsivällisemmäksi, ja koki siksi erityisopettajan työn sopivan hyvin äidille muttei missään nimessä itselleen. Isänsä työtä Piia ei kuvannut ainakaan yhtä sopimattomaksi itselleen. Saara puolestaan ei ollut kiinnostunut koneiden tai lasten – joiden parissa hänen vanhempansa työskentelivät - kanssa työskentelystä. Työ valokuvaajana näyttäytyi hänen mielikuvissaan itsenäisenä ja suhteellisen vapaana. Tomia taas houkutti opettajavanhemman ammatin tarjoamat mahdollisuudet pitkiin lomiin – loma-ajat houkuttivat häntä siinä määrin, että hän koki jonkinlaisen opettajuuden olevan jopa itselleen yksi mahdollisista jatkokouluttautumisvaihtoehdoista.

Yhtenäistä nuorten tavalle kuvata vanhempiansa ammatteja ja niiden työnkuvaa oli, että Jennaa lukuun ottamatta jokainen kuvasi toimihenkilövanhemman työtä henkisesti raskaana ja stressaavana. Opettaja-vanhemmat tulivat usein töistä kotiin väsyneenä eikä heidän työpäivänsä välttämättä loppunut töistä kotiin pääsemiseen, ja he myös kohtasivat töissään välillä jopa nuoren näkökulmasta hurjia tilanteita. Johtajina työskentelevät vanhemmat olivat usein töistään stressaantuneita ja nuorille välittyi kuva heidän työstään vastuullisena ja kuormittavana. Myös työpäivät olivat pitkiä.

(Isän työ johtotehtävissä) Öö, emmätiedä ei raskaan olosta ainakaan fyysisesti mut niinkun henkisesti joo, musta tuntuu et paljo just, tai enmä tiedä onkse tavallaa isin luonne mut paljon just mieltii ja paljo on just omassa päässään ja nii. Just ehkä henkisesti raskasta. - - (Äidin työ erityisopettajana) Se on paljon simppelimpi mun käsittää ku sillee niinku, opettaja... - - (S)iiitä mä oon myös saanu kuvan että se on... Saman jutun et se on niinku henkisesti aika raskasta. Ku, erikoisluokkien kanssa niinku nii sit siellä on niitä, paljo oppilaita joiden on tosi vaikeeta - -, ja sit muutenki ku se on kertonu muutenki joskus iha hulluja juttuja kuulee nii... henkisesti ja ehkä fyysisestikin raskasta. – Piia

Suurin osa nuorista ei vaikuttanut haastattelujen perusteella ihannoivan vanhempiansa yliopistokoulutuksen myötä saavuttamaa vastuuta, palkkausta tai työtehtäviä, vaikka nuorista moni korostikin pitävänsä tulevaisuuden työssään tärkeänä itsenäisyyttä ja vapautta. Piia ja Tomi olivat nuorista ainoat, jotka jo tässä vaiheessa urapolkuaan ilmaisivat olevansa tulevaisuudessa

todennäköisesti kiinnostuneita jonkinlaisesta esihenkilöasemasta ja johtamisesta. Reitteinä johtoasemaan heille näyttäytyivät oman yrityksen perus-taminen tai insinööriopinnot. Heidän vanhemmistaan molemmat olivat toimihenkilöitä, Piian isä työskenteli ylemmän toimihenkilön asemassa. Toisaalta myös työntekijävanhempien työtä kuvattiin paljon ”älyä ja osaamista” vaativana, mutta heidän työhönsä ei yhdistetty samanlaista kuormittavuutta siinä määrin, kuin toimihenkilövanhempien työtehtäviin yhdistettiin – pois lukien Jennan mielikuva äitinsä työstä kirjanpitäjänä, joka oli vaikuttanut raskaalta. Nämä vanhempien ammateista ja niiden kuormittavuudesta muodostuneet mielikuvat ovat osaltaan voineet ohjata nuoria opiskelemaan ammatteihin, joissa työn vaativuus ei ole niin suurta.

Haastatelluista nuorista kuudella oli vanhempia sisaruksia, joiden koulutusvalintojen tapahtumista he olivat päässeet seuraamaan sivusta. Heistä viidellä oli ainakin yksi vanhempi sisarus, joka oli myös suorittanut toisen asteen ammatillisen tutkinnon, kaksois- tai kolmoistutkinnon. Haastatelluista nuorista Otto oli ainoa, joka oli perheensä lapsista ensimmäinen pelkästään toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittanut – hän-kään ei kuitenkaan ollut koko perheensä ensimmäinen, vaan isällä oli ammatillinen perustutkinto. Myös Saara, joka on perheensä lapsista vanhin, oli saanut esimerkin – tietoisien tai tiedostamattoman – ammatillisen toisen asteen suorittamisesta isältään. Näin ollen haastatteluun osallistuneista nuorista yksikään ei ollut perheessään ensimmäinen eikä ainoa akateemiselta koulutusuralta pois astunut, vaan joku perheenjäsen oli ollut näyttämässä esimerkkiä, että tällainenkin valinta on mahdollinen ja hyvä. Aiemmassa tutkimuksessa on todettu, että akateemisesti koulutetut keskiluokkaiset vanhemmat suhtautuvat jokseenkin nuivasti lapsensa valintaan suunnata ammatilliselle toiselle asteelle (mm. Herranen & Souto 2016) – voidaankin nähdä, että tässä tutkimuksessa jokaisen haastatellun nuoren perheessä vallitseva koulutuksellinen monimuotoisuus on mahdollisesti ollut tällaiselta suhtautumiselta suojaava tekijä.

6.1.3 Kaverit epävarmojen valintojen suunnannäyttäjinä

- - (S)e oli just sellane et se oli kaikista sellanen yleispätevin ehkä ja sit mul ei ollu mihinkää muuhun kiinnostusta ollenkaa, nii sit mä olin sillee et... Ja sit oli just kavereita menny merkonomiks tai samaan tohon niinku juttuun nii sit mä vaa, se oli sit sellane ihan hyvä vaihtoehto. – Piia

Haastateltujen nuorten kaveripiiri oli jakautunut kaikille koulutusjärjestelmän vaihtoehdoille. Suurin osa nuorista kertoi osan peruskouluaikaisista kavereistaan hakeutuneen lukioon ja suunnanneen lukiosta korkea-asteen opintoihin joko yliopistoon tai ammattikorkeakouluun. Paljon nuorten kavereita oli myös hakeutunut peruskoulun jälkeen ammatilliseen koulutukseen samalle tai eri alalle kuin haastatteluun osallistunut nuori itse.

Nyyssölä (2004, 225) esittää, että ammatikoulutukseen hakeutumassa olevien tai sinne jo hakeutuneiden nuorten parissa epävarmuus omasta alasta on lukion valinneisiin vertaisiin nähden suurempaa. Ammatillisen koulutuksen aloittamisen jälkeenkin epävarmoja omasta alastaan oli 30%, yli puolet ei kokenut olevansa omalla alallaan, ja varmoja oman alansa sopivuudesta itselle oli vain 15% ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista. Tässä tutkimuksessa Piia oli nuorista ainoa, joka koki yhä valmistumisen jälkeen epävarmuutta siitä, mikä hänen oma alansa olisi. Hän oli kokenut epävarmuutta jo peruskoulussa ja vielä kymppiluokallakin. Peruskoulussa epävarmoja alavalinnastaan olivat myös Otto ja Tomi. Heille kaikille yhteistä oli, että alavalinta oli enemmän tai vähemmän ohjautunut kaverien perusteella: kun omaa selkeää unelma-alaa ei ollut, pelkästään varmuus alan sopivuudesta ei vaikuttanut olleen riittävä kriteeri koulu-tusvalinnan tekemiselle. Tällöin valinta tehtiin sen perusteella, minne kaveritkin menivät.

ER: No minkäs tyyppisiä valintoja siun kavereilla sit oli?

Otto: Muutamat haki samalle alalle ku minäkkii ja puolet tyyllii haki lukioon.

ER: Joo. No tuntuuks siusta, oliksiillä mittää vaikutusta että kavereita lähti...

Otto: Oli.

ER: Et se tuntu sit hyvälle vaihtoeholle lähttee?

Otto: Kyllä.

Muut haastateltavat korostivat koulutus päätöksensä itsenäisyyttä, vaikka olivatkin käyneet kavereidensa kanssa keskusteluja koulutusvalinnoista.

Ja mulla just kavereitten valinnat ei vaikuttanu siihen, niinku mun omaan valintapäätökseen mitenkään, et tietenkin porukka kannusti mua lähtemään sinne mihin mä halusin, mutta sit ne ei vaikuttanu siihen, että mä päätin sen kuitenkin ite sen mitä mä haluan lähteä tekemään. – Saara

Joni, Saara, Roope ja Jenna kuvasivat kaikki tehneensä koulutusvalintansa puhtaasti oman mielenkiintonsa pohjalta, joka voi osaltaan näyttäytyä myös valinnan teon resurssina – omat mielenkiinnon kohteet on kyetty selkeästi paikantamaan, mikä mahdollistaa itsestä lähtöisin olevan valitsemisen. Jonia lukuun otta-matta näistä neljästä nuoresta kaikki kuvasivat haastattelussa alavalintaansa harrastuneisuuteen ja intohimoon perustuvaksi. Heidän haastatteluistaan muodostui kuva, että alavalinta on ollut niin selkeä itselle, ettei kavereiden perässä tarvinnut hakeutua opiskelemaan – he seurasivat omaa mielenkiintoaan ja tekivät itsenäisen ratkaisun.

Nuoret eivät kuvanneet kohdanneensa ihmettelyä ammatilliseen koulutukseen hakeutumisesta kavereiden taholta. Näin kaverit eivät tässä tutkimuksessa nousseet normia rikkovan koulutusvalinnan kyseen-alaistajiksi, vaan nuoret kuvasivat kavereiden kanssa käytyjen keskustelujen olleen enemmänkin ”samassa veneessä” olemista ja yhdessä pohtimista. Kaverit olivat enemmänkin olleet jopa kannustavana tekijänä toisen asteen ammatilliseen koulutukseen hakeutumisessa, sillä usea nuori kuvasi valinneensa alansa ni-menomaan kaverien perusteella. Myös koulutuksellinen monimuotoisuus kaveripiirin keskuudessa näyttäytyy tässä tutkimuksessa tekijänä, joka on voinut osaltaan tukea nuoria tekemään normia rikkovan koulutusvalinnan – tai ainakaan nuoret eivät kuvanneet kaveripiiristä tulleen painetta akateemiselle koulutusuralle hakeutumiselle.

6.1.4 Pää-käsi -jaottelua uusintavat opettajat ja muiden läheisten esimerkin voima

Haastatelluista nuorista Roopen puheesta merkityksellistyi perheen ulkopuolisen henkilön rooli hänen hakeutumiseensa metsäalalle. Perhetutun metsäfirmaan tutustuminen ja sitä kautta metsäkoneen kyytiin pääseminen olivat Roopelle niin merkittäviä kokemuksia, että hänessä syttyi palo metsäalaa kohtaan. Sama tuttava oli myös jo alkanut pedata Roopelle työssäoppimispaikkaa heti, kun oli kuullut Roopen hakeutuvan metsäalalle. Myös Tomi kuvasi saaneensa inspiraatiota opiskeluun perheen ulkopuolelta: hän kertoi työkaverinsa kouluttautuneen päivätyön ohella iltakoulussa insinööriksi, ja alkaneensa tämän myötä pohtia itse samaa mahdollisuutta. Päivätyön ohella opiskelu asettui näin osaksi hänen toimintahorisonttiaan.

Aiemmassa tutkimuksessa ammatinvalintaansa pohtineet nuoret ovat kertoneet opettajilla ja opoilla olleen myös merkitystä tai ainakin sanottavaa nuorten koulutusvalintoihin (Herranen & Souto 2016). Tässä tutkimuksessa opettajien ja opojen rooli ei näyttäytynyt kovin korostuneena. Hyvin peruskoulussa pärjänneitä nuoria opettajat olivat toki kannustaneet hakeutumaan lukioon – esimer-

kiksi Tomi mainitsee kyseisen ilmiön – ja peruskoulussa heikommin menestyneet olivat esimerkiksi kuulleet opettajalta, että ”nelonen sulle pitäs antaa mutta hän antaa vitosen sillä että hän ei halluu ennää opettaa minnuu” (Roope). Roopen vastauksista välittyi myös metsäalan ammatillisen opettajan näkemys, jossa asetettiin jokseenkin vastakkain lukiosta ja ammatillisesta koulutuksesta metsäinsinöörin opintoihin ammatti-korkeakoulutukseen hakeutuneet nuoret:

(E)ttä ku se tulloo lukiosta tulleita tuonne mehtäälalle, ku ne on lukenu kirjoista se tehhää näin, sitte tulloo sinne mehttään sanommaan sille konekuskille se tehhään näin, eikä niinku konekusti sen tekkee, mutta, ku siinä on ongelma se, että hän on lukenu kirjoista, niiltä puuttuu se käytännönläheinen ajatusmaailma siitä koska ne... Se sano että ku se oli siellä metsäinssiks opiskellessa että siellä oli ihmisiä jotka ei ollu ikkää metässä käyny. Sit lähttee metsäinssiks. Ku niiltä puuttuu se käytännönläheisyys siitä. – Roope

Tomi puolestaan kertoi peruskoulunsa matematiikan opettajan suositelleen hänelle lukiota toisen asteen koulutusvalinnaksi. Koska Tomi myös kertoi haastattelussa pärjänneensä aina peruskoulussa erittäin hyvin ja valmistuneensa peruskoulusta hyvällä keskiarvolla, voidaan matematiikan opettajan lukioehdotus nähdä oletuksena hyvin koulussa pärjäävän nuoren suuntaamisesta akateemiselle koulutuspolulle ”käsillä tekemisen” sijaan.

Vaikka opettajien ja opojen merkitys ei tässä tutkimuksessa korostunutkaan siinä määrin kuin sen aiem-massa tutkimuksessa on havaittu korostuneen, ovat tässäkin tutkimuksessa opettajilta saadut kommentit osaltaan kasvattaneet lukio-amis -jaottelun diskurssia nuorten keskuudessa. Lukio näyttäytyi myös tässä tutkimuksessa opettajien puheessa, yhtenevästi aiemmin tehdyn tutkimuksen kanssa, ”kirjaviisaiden” paikkana, jolla ei ole minkäänlaista kosketusta käytäntöön, ja toisaalta myös paikkana, johon hyvin koulussa menestyneitä kannustettiin. Ammatillinen koulutus näyttäytyi ”tekijöiden” paikkana, jossa opitaan tekemään oikeasti – ja sitten työelämään tulee lukiosta valmistunut ”kirjaihminen”, joka ei ymmärrä konekuskin ammattitaitoa ja käytännön osaamista. Tämä jaottelu on suomalaisessa yhteiskunnassa edelleen erittäin voimakas (Herranen 2014, 8). Mielenkiintoista on, että yhdenkään nuoren puheessa ei näyttäytynyt pää-käsi -jaottelun kyseenalaistamista, vaan he päinvastoin jopa toistivat itse puheessaan samaa diskurssia, jossa lukio näyttäytyy ”lukutoukille” sopivana ja ”amis” tekijöiden opinahjona. Saman diskurssin perusteella moni heistä sulki lukion pois toimintahorisontistaan. Vaikka nuoret eivät kuvanneet opettajien tai opojen roolia tässä tutkimuksessa kovinkaan merkittävänä, ne kommentit, joita opettajilta oli saatu, pitivät sisällään hyvin koulussa pärjäävien ohjaamista ja kannustamista lukioon. Ammatillista koulutusta ylistivät lähinnä ammatillisen koulutuksen opettajat.

6.2. Lukio on turha välivaihe ja ”amis” reitti kohti itsen toteuttamista

Siellä isttuuvat. – Roope (lukion valinneista kavereistaan)

Nuorten kertomukset toisen asteen koulutusvalintojensa rakentumisesta näyttäytyivät suurimmilta osin pitkälle mietittyinä ja rationaalisina ratkaisuina, joiden taustalla vaikuttivat muun muassa mielikuvat lukiosta ja itsestä opiskelijana sekä näkemykset harkinnan alla olleiden ammattivaihtoehtojen mielekkydestä itselle. Kun nuorilta haastatteluissa kysyttiin, miksi he eivät olleet kiinnostuneita suorittamaan peruskoulun jälkeen pelkästään lukiotutkintoa, vastauksista välittyi mielikuva lukiosta ”peruskoulun kertaamisena”, ”kirjasta lukemisena”, ”tasapaksuna” ja turhana välivaiheena peruskoulun ja ammattiin opiskelun välillä. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelu taas nähtiin mielekkäänä käytännön tekemisenä, jossa pääsi jo opintojen aikana tekemään oman alansa töitä ja näin edistämään omaa työuraa. Nuorten puheista välittyi myös voimakkaasti näkemys tekemisestä vs. kirjoista lukemisesta. (Ks. myös. Herranen 2014, 8; Herranen & Souto 2016, 207-208).

Nuorten jokseenkin kielteiset näkemykset lukiosta välittyivät pienistä keskustelun nyansseista: esimerkiksi Roope totesi lukion valinneista kavereistaan, että ”siellä isttuuvat” ja Joni ilmaisi, ettei ollut enää peruskoulun jälkeen kiinnostunut opiskelemaan pelkästään ”noita yleisaineita”. Tomi valitsi kaksoistutkinnon pelkkien lukio-opintojen sijaan, koska oli huolissaan lukio-opintojen ”tasapaksuudesta”. Myös mielikuvat lukion kuormittavuudesta olivat ainakin Jennan ja Saaran kohdalla vaikuttamassa ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseen. Saara koki lukion olevan työläs ratkaisu muun muassa lievän lukihäiriönsä takia, Jenna ei halunnut lukioon osittain mielenterveyttään koskevien pulmien vuoksi.

(K)oska en mä ois välttämättä henkisesti ja mitenkään muutenkaan jaksanut sitä lukiossa rutistamista itteni kanssa niinkun siihen terveydentilaan nähden. – Jenna

Kaikista seitsemästä haastatellusta kolme kuvasi alaansa intohimon ja harrastuneisuuden kautta. Roope oli innostunut metsäalasta ja metsäkoneen kuljettamisesta jo lapsena päästyään tutun aikuisen

metsäkoneen kyytiin, ja kertoi metsäalan olleen siitä lähtien lähes selvä alavalinta peruskoulun jälkeen. Saara oli opiskellut peruskoulun kaksi viimeistä luokkaa nettiopetuksena sisäilmaongelmien vuoksi, ja oli tänä aikana innostunut suuresti valokuvauksesta. Myös Jenna oli tehnyt alavalintansa oma harrastuneisuus ja mielenkiinto edellä. Peruskoulun jälkeen hän oli opiskellut vaatetusalan perustutkinnon, ja vielä sen jälkeen hakeutunut opiskelemaan myös valokuvausta – ensin opistotasolla ja sitten ammatillisessa koulutuksessa. Roopen, Saaran ja Jennan tapauksessa oma harrastuneisuus ja siihen läheisiltä saatu tuki on tuonut oman alavalinnan toimintahorisonttiin – ja pitänyt sen siellä.

Mä oon kuvannut aika kauankin jopa, ja sitten me saatiin ensimmäinen kunnan kamera, ni sit mä käytn sitä aika paljonkin, ja mä oon kuvannut kavereita paljon, ja muuta tämmöstä, ja luontoo. Ja sitte mä sain paremman kameran rippilahjaks, nii sitte mä kuvasin sillä niinku aivan koko ajan, ja se mun kuvaaminen lisääntyy ja mä tiesin että mä haluan tehdä sitä lisää ja kehittyä siinä, ni sitte mä päädyin siihen. - Saara

No siis, se on ollut harrastus myös pitkään, mä vaan tajusin et se (valokuvaus) on niin sellanen ittelle oleva juttu, et lähti tekee siit ammattia - -. – Jenna

Mielenkiinnon ja harrastuneisuuden pohjalta ammatinvalintansa tehneet nuoret olivat myös olleet valmiita muuttamaan opiskelemaan toiselle paikkakunnalle, vaikka se tarkoittikin Saaralle ja Jennalle muuttamista pois kotoa. Myös Roopen koulutus oli kaukana kotoa, mutta hän asui asuntolassa ja palasi viikonlopuiksi kotiin. Saara oli muuttanut pois kotoa eräänlaisessa pakkoraossa, kun kotipaikkakunnan lukiossa oli sama sisäilmaongelma, jonka takia hän joutui jäämään peruskoulun kahdella viimeisellä luokalla etäopetukseen.

Loput neljä nuorta olivat valinneet alan, joka näyttäytyi vastauksissa riittävän hyvänä ja kiinnostavana, ihan ok:na. Tomi, Joni, Otto ja Piia kuvasivat kaikki alavalintaansa Oton sanoin ”(t)ais olla jotenkkii että no minäpä kokkeilen vaikka tuota” -mentaliteetilla, kuitenkin Piia oli ainoa joka ei ollut lainkaan kiinnostunut opiskelemastaan alasta. Piian koulutusvalinta näyttäytyi eräänlaisena koulutusvaihtoehdoissa ajeleh-timisena, kun hänellä ei kymppiluokan jälkeenkään ollut suuntaa, mitä hän haluaa opiskella. Kavereiden valintojen perässä hän lähti opiskelemaan merkonomiksi, sillä merkonomin tutkinto näyttäytyi hänelle sopi-van ”yleispätevänä”, eikä se ainakaan sulkisi ovia. Kaksoistutkintoakaan hänen ei olisi alun perin pitänyt päästä suorittamaan pisteiden vähyyden vuoksi, mutta äidin puhelinsoitto kaksoistutkinnosta vastaavalle viranomaiselle oli avannut oven myös lukiopuolelle. Vielä nykyäänkin, jo merkonomiksi valmistuneena, Piia pohtii, mitä hän haluaisi oikeasti tosissaan isona tehdä. Otolle valinta turvallisuusalasta, Piian tavoin enemmän tai vähemmän

kavereiden perässä tehtynä valintana, oli muodostunut selkeäksi ja tuntui ihan riittävän hyvältä: ihan riittävän hyvä palkka ja ihan hyvät työajat. Myös Joni kuvasi työnkuvaa logistiik-kapuoella ”ihan sellansena mukavana työnä”, joka oli sopivan kevyttä. Logistiikka vertautui myös ra-kennusalaan, jota hän oli myös jossakin kohtaa harkinnut: logistiikan työolot vaikuttivat rakennusalaan paremmilta.

Tomi oli nuorista ainoa, joka kuvasi alavalinnassaan tärkeimmäksi tekijäksi kotipaikkakunnalla kouluttautumisen. Tomi ei ollut kiinnostunut lähtemään koulun perässä muualle asumaan, ja kotipaikkakunnan koulutusmahdollisuuksista metalliala ”kiinnosti sille aina jonkun verran, - - kummiski ite tykänny aina niinku tehä omilla käsillä ja tollee - -.” Tomi oli myös valinnut metallialan ohelle lukion, sillä hän oli alusta pitäen halunnut pitää reitin korkeakoulutukseen mahdollisimman helppona ja selkeänä – tähän hän koki lukio-opintojen olevan lähtökohtaisesti suuri apu. Kaksoistutkinnon valitseminen voidaan Tomin kohdalla myös nähdä eräänlaisena vastauksena ympäristön odotuksiin, sillä hän oli pärjännyt aina koulussa erittäin hyvin ja myös kodin ilmapiiri oli koulutusmyönteinen ja korkeakouluttautumiseen kannustava. Hän kuvasi perheen ja peruskoulun opettajien olleen tyytyväisiä siihen, että valitsi kaksoistutkinnon – aineenopettajista ainakin matematiikan opettaja oli suoraan suositellut hänelle lukiota. Tällöin kaksoistutkinnon valinta näyt-täytyy yhtäältä oman mielenkiinnon seuraamisena ja eräänlaisena takaovena lukio-opintojen ”tasapak-suuden” välttämiseksi, toisaalta lukio näyttäytyi mahdollistavana tekijänä Tomia lähtökohtaisesti kiinnostavan korkeakoulureitin varalta ja myös ympäristön odotuksiin vastaavana tekijänä. Kuitenkin ympäristö tuki Tomia myös silloin, kun hän päätti panostaa ennemmin oman alan töiden tekemiseen kuin lukioon, ja päätti jättää kaksoistutkinnon suorittamisen kesken. Hän ei kokenut valintansa kohdanneen negatiivista vastaanottoa sen paremmin perheen kuin toisen asteen opettajienkaan puolesta.

Riippumatta siitä, oliko oma ala itselle intohimo vai nähtiinkö se lähinnä keinona saada elanto, nuoret korostivat kaikki haluavansa tehdä työtä, joka on itselle edes jollakin tavalla mieluista. Jenna kuvasi haluavansa ”jotain mieluisaa tekemistä eikä sellasta pakkopullaa, johon vaan tuhlaa elämästään mahdollisesti parikyt vuotta ja sitte vasta tajuaa että mä oisin voinu tehä jotain paljo itteä kiinnostavampaa”. Työn merki-tyksen ja mielekkyyden korostamisen diskurssi näyttäytyy osana nuorten keskiluokkaista kotitaustaa. Huomionarvoista kuitenkin on, että haastatteluun osallistuneille nuorille reitti itsen toteuttamiseen kulki ammatillisen koulutuksen ja yrittäjyysaaveiden kautta – akateeminen koulutus ei näyttäytynyt edellytyksenä keskiluokkaiselle itsensä toteuttamiselle. Monella nuorella oli myös selkeä näkemys siitä, mitä he eivät ainakaan halua työssään tehdä – selvimmin tämän ilmaisi nuorista Roope, joka korosti haastattelussa useassa yhteydessä, että ainakaan tehdastyö ei sovi hänelle. Myös Piia ilmaisi selkeästi, että ainakaan kassatyötä tai asiakaspalvelua hän ei missään nimessä jaksaisi.

Tai se on vähä semmosta, omasta mielestä tehashomma nii vähä liia ykstoikkosta. Et mehtäalalla ku määt nii jokaikinen päivä on erillaine. Erillaiset metät, maastot, kaikki. – Roope

No kyl mul oli ainaki sillee et en mä ainakaa kassalle halua mennä koskaa. Et sellasta niinku kaupan kassalle, sitä mä en halunnu tehä. – Piia

Myös palkkaus oli tekijä, jonka merkityksen usea nuori ilmaisi erikseen. Heidän puheessaan hyvä palkka oli sellainen, millä tulee toimeen, ”ei sitä millää ruokapalkalla lähetä tekemmään” (Roope). Palkkauksen lisäksi nuorista ainakin Roope, Jenna ja Saara sanoittivat vapauden ja itsenäisyyden merkityksen omassa työssä. Työltä kaivattiin tilaa tehdä omia ratkaisuja ja itsenäisyyttä, vapautta niskaan hengittävästä pomosta. Myös hyvät työllisyysmahdollisuudet painoivat valinnassa, mutta kuitenkin esimerkiksi Jenna kuvasi jokseenkin epävarmojen työllisyysnäkökymien valokuvausalaan mahdollisuudeksi ”brändätä” itsensä – hän kuvasi oman aktiivisuuden ja innostuksen olevan suuressa roolissa siinä, millaisen asiakaskunnan saa kerrytettyä ja voiko valokuvausta tehdä jonakin päivänä täysipäiväisesti, kuten haave olisi. Jennan puheessa näyttäytyy siis ”kyvykkään ja vahvan minän” merkitys työnsaannille, ja kokemus, että asiaan voi vaikuttaa itse (Herranen & Souto 2016, 214). Muiden nuorten puheessa oman aktiivisuuden koettu merkitys ei noussut esille yhtä selkeästi.

Nuorista kolme kuvasi ammatinvalintansa taustalla vaikuttaneen myös terveydellisiä kysymyksiä. Ongelmat fyysisessä ja henkisessä terveydessä olivat tällöin ohjanneet nuorten koulutusvalintoja poissulkevasti. Joni jätti astman vuoksi hakeutumatta rakennusalalle, jota oli alun perin ajatellut. Jenna ei mielenterveysongelmien vuoksi kokenut jaksavansa lukiota ja halusi myös mielenterveysongelmat alun perin aiheuttaneen kiusaamisen vuoksi muuttaa kokonaan toiselle paikkakunnalle jatko-opintoihin. Saara joutui kotipaikkakuntansa koulurakennuksen sisäilmasta sairastuttuaan muuttamaan terveytensä vuoksi opiskelemaan toiseen kaupunkiin ja etsimään koulurakennuksen, jossa sisäilmaongelmia ei ole. Kukaan heistä ei kuitenkaan haastattelussa ilmaissut, että terveyden takia tehdyt ratkaisut olisivat harmittaneet heitä, päinvastoin. Joni oli omien sanojensa mukaan tyytyväinen, että päätyi loppujen lopuksi valitsemaan logistiikan, Jenna oli kotiutunut opiskelupaikkakunnalle ja koki siellä opiskelemansa alan vahvasti omakseen, eikä Saarakkaan ilmaissut harmitusta siitä, että joutui muuttamaan pois kotoa peruskoulun jälkeen. Saarelle oli löytynyt opiskelupaikkakunnalta asunto, jossa ei ole sisäilmaongelmia, hän jakoi kodin toisen opiskelijan kanssa ja kyydit kotiin viikonlopuiksi järjestyivät hyvin.

6.3 Tulevaisuus auki

Kun nuorilta haastattelussa kysyttiin, mitä he näkevät tekevänsä ja missä olevansa viiden vuoden päästä, vastauksissa näyttyi keskiluokkainen vakauden ja mielekkyyden kaipuu, toisaalta tulevaisuus näytti avoimelta ja mahdollisuuksia täynnä olevalta tuntemattomalta. Nuoret kuvasivat tulevaisuutta esimerkiksi sellaisilla ilmaisuilla, kuin ”kahtoo mihin se tie vie niin sanotusti” (Tomi) ja ”eihä sitä tiiä myöhemmi, mitä elämä tuopi tullessaa” (Roope). Nuoret toivoivat vakituista, itselle mieluisaa työpaikkaa, perhettä ja omaa kotia. Joni oli ainoa, joka mainitsi perheen ja talon olevan ajankohtaista ehkä jo viiden vuoden kuluttua.

Varmaa toivottavasti, no on vakituinen työ ja ehkä tuota nii, talo ja perhe mahdollisesti. – Joni

Muilla nuorilla perhe oli haaveissa myöhemmin. Ajatukset perheen perustamisen ajankohtaisuudesta heijastelevat myös sosioekonomista asemaa: työväenluokkaiset perustavat perheen keskimäärin keskiluok-kaisia aiemmin. Tällöin Jonin tulevaisuuden näkemykset mukailivat siltä osin työväenluokkaista ajatusmallia.

Keskiluokkaisuudelle sen sijaan on tyypillistä tarve itsensä toteuttamiseen ja kokemusten hankkimiseen, mikä myös osaltaan näkyi nuorten ajatuksissa tulevaisuudestaan. Piia oli mennyt ammatillisen koulutuksen suorittamisen jälkeen puoleksi vuodeksi au pairiksi toiselle mantereelle, ja kertoi haaveekseen asua vielä jossakin kohtaa ulkomailla toistamiseen. Piia myös pohti haastatelluista nuorista eniten, mitä hän haluaisi tulevaisuudessaan tehdä niin, ettei varmasti aikaa tuhlaantuisi enää mihinkään, mikä ei kiinnostaa häntä. Hän ilmaisi, että mitä ikinä hän seuraavaksi keksisikään tehdä – kunhan keksisi – se olisi jotakin, mistä hän oikeasti pitää ja mitä hän haluaa.

Nuorten vastaukset jakautuivat suhteellisen voimakkaasti sen mukaan, kuinka pysyvänä tilanteena he tämänhetkisen koulutustasonsa ja työpaikkansa näkivät. Tomi ja Piia ilmaisivat suoraan, että toivovat tekevänsä viiden vuoden päästä jotakin aivan muuta, kuin nykyistä työtään – olipa kyseessä sitten opiskelu, yrittäjäyys tai toisessa työpaikassa oleminen.

Nii ku se olisi kiva tietää. Mulle ei oo mitää hajua, että sitä mä tässä niinku yritän miettiä. Kyl mä haluaisin taas jonnekkii ulkomaille taas lähteä niinku jotain tekemään. Mut... viiden vuoden päästä ihanteellisesti olis joku sellane duuni mitä mä niinku tykkäisin oikeesti (tehdä). - Piia

Se justiaa ku tuossaki, nii en kuvittele... että, nii että viien, kymmenen vuen päästä ennää samoissa hommissa. Mie eppäilen että mie kyllästyn siihen mennessä jo. Et jottai muuta oon tekemässä jo. Toivottavasti ainaki. – Tomi

Roope, Joni, Saara, Otto ja Jenna ajattelivat olevansa viiden vuoden päästä edelleen töissä omalla alallaan. Roopen ajatukset siitä, mitä hän tekisi viiden vuoden päästä, rönsyilivät edellä mainitusta viisikosta eniten: hän kuvasi olevansa tulevaisuudessa ehkä tällä alalla, toisaalta jatkokouluttautumisenkaan ei ollut poissuljettu, ja toisaalta taas työpaikka saattaisi olla eri, mutta joka tapauksessa hän olisi jollakin tavalla ”konneen kopissa”. Raskaan kaluston parissa työskentely oli hänelle edelleen tulevaisuudessa haaveissa, olipa kyseessä sitten metsäkone tai kaivinkone, tai jokin muu.

Korkeakoulutus oli kaikille haastatelluille jonkinlainen mahdollisuus, eikä kukaan sulkenut sitä selkeästi pois, mutta sitä ei nähty tässä hetkessä kovinkaan ajankohtaisena vaihtoehtona. Sitä ehtisi pohtia myöhemminkin. Otto oli nuorista ainoa, joka oli jo ehtinyt hakea korkeakoulutukseen, mutta sillä kerralla paikka AMK:ssa ei auennut. Hän ajatteli nyt tehdä töitä jonkin aikaa, ja yrittää ehkä myöhemmin uudelleen. Myös Tomi oli pohtinut korkeakoulutukseen hakeutumista, hän ilmaisi miettineensä jo tässä kohtaa työuraansa, että voisi suorittaa ”iltakoulussa insinöörin paperit”. Idea tähän oli syntynyt, kun hänelle tuttu henkilö oli tehnyt niin. Vaikka ajatus korkeakoulutuksesta olikin Tomilla suhteellisen vahva, hän ei ollut uskaltanut hakeutua korkeakouluun heti valmistuttuaan ammatillisesta: hän näki riskinä sen, että opiskelee monta vuotta alaa, jota ei ole koskaan työelämässä kokeillut, ja sitten töissä ymmärtäisikin, ettei koko ala kiinnostakaan häntä yhtään. Tuntui varmemmalta mennä ensin työelämään ainakin muutamaksi vuodeksi, jotta oma alavalinta selkeytyisi. Työelämään siirtyminen ammatillisen koulutuksen jälkeen näyttäytyi tällöin eräänlaisena varmistelevana välivaiheena: vasta käytännön kokemus kertoisi sen, kiinnostaisiko tätä alaa opiskella enemmänkin. Jatkokouluttautuminen ei kaikille nuorista tarkoittanut välttämättä edes suoraan korkeakoulutusta, vaan alan vaihtaminen toisella ammatillisen koulutuksen tutkintona näytti myös mahdollisuudelta. Korkeakoulutuskaan ei välttämättä tulevaisuudessa liittyisi ollenkaan siihen alaan, mitä tällä hetkellä opiskeltiin tai ammatikseen tehtiin.

*Emmää varmaa logistiikalta jatko-opintoihin mee mihkää mut jos tulee joku alanvaihos nii sitte. –
Joni*

Ajatukset yrittäjyydestä ja sen sopivuudesta itselle jakoivat nuoria voimakkaasti. Roope ja Otto ilmaisivat yrittäjyyden olevan ainakin heidän aloillaan jotakin niin hankalasti toteutettavaa ja työlästä, ettei sitä pidetty kovinkaan suurena mahdollisuutena itselle, ainakaan tässä kohti työuraa. Yrittäjyys vaatisi mahdollisesti jopa kymmenen vuoden kokemuksen työelämästä, rahaa ja hyvät verkostot, joten ainakaan kovin pian sellainen ei heidän mielestään toteutuisi. Mitään ei oltu siis lyöty lukkoon, elämä otettiin vastaan tässä ja nyt, mutta mitään ei selkeästi suljettu poiskaan. Jyrkimmin yrittäjyyttä kohtaan itsensä positioivat Joni ja Saara, jotka ilmaisivat selkeästi halunsa olla ennemmin työntekijänä kuin yrittäjänä. Heidän vastakohtakseen asettuivat Tomi ja Piia, jotka kuvasivat yrittäjyyden olevan enemmän tai vähemmän selkeä mahdollisuus omalle työuralle: yrittäjyys toisi vapautta ja mahdollisuuden olla ”itse itsensä herra” (Tomi) ja ”niinku oma pomo” (Piia) – toisaalta heidänkään näkemyksensä itsestä yrittäjänä jossakin kohtaa omaa työuraa ei ollut selkeä, mutta siitä oli kuitenkin jollakin tasolla haaveiltu. Jenna asettui näiden kahden ääripään väliin: hänelle kelpaisi omien sanojensa mukaan kumpi vaihtoehto vain. Toisaalta hänkin kuvasi yrittäjyyttä jollakin tapaa taistelemiseksi ja hankalaksi, mutta siihen olisi valokuvaajana vain sopeuduttavana. Yrittäjyydessä oli kuitenkin hänen mielestään positiivisiakin puolia, joista vapaus oli suurin.

Siis molemmat (yrittäjyys ja työntekijänä oleminen) kelpais, et tietysti se ois kiva et jos pääsis esimerkiksi johonki lehtitalolle tai jollekin studiolle tai joku tämmönen missä tarvittais vakituista valokuvaajaa, koska sit ei tarviis just niinku, tapella kaikkii niitä yrittäjyishommia sun muita, vaan pystyis vaan menee jonkun, niinkun leipiin tekemään hommia. Ei tartteis ettiä omia tiloja tai sillee välttämättä. Se ois tosi kivaa, mut sit oon kans varautunu siihen et valokuvaajana mulla on todennäköisesti, on mentävä siihen yrittäjyteen, mutta sit se on ainakin hommaa mist mä tykkään ja mitä mä voin tehdä tosi vapaasti, et siit saa vähä valikoida niitä asiakkaita ja työjuttuja ja tollasta. Et se on kiva se oma vapaus, koska voi tuoda niihin kuviin sit myös sitä omaa luovuutta ja näkökulmaa ettei tarvi sit olla ihan joidenki täsmällisesti annettujen kriteerien mukaan, mitä se saatais olla sit jos toisen hommissa tekis. – Jenna

Kuviossa 2. havainnollistetaan Eriksonin & Goldthorpen luokittelun avulla nuorten tekemää ”luokkasiirtymää” toisen asteen ammatillisen koulutuksen kautta suhteessa heidän vanhempinsa luokka-asemaan. Kuviossa on asetettu myös nuorten tulevaisuuspuheessa näyttäytyneet vaihtoehdot EG-luokittelun ryhmiin, jotta ”luokkasiirtymän” pysyvyyskokemus tulee näkyväksi. Kuviossa 1. kertauksena luettavuuden helpottamiseksi EG-luokittelun taulukko luvusta 3.1.

	LUOKAT	ESIMERKKIAMMATTE JA
Palvelussuhde, ”eliitti”	I Ylemmät professioammatit	tuomarit, lääkärit, ylin johto
Palvelussuhde	II Alemmat professioammatit	opettajat
Työsuhte	IIIa Toimistotyöntekijät	pankkitoimihenkilöt, sihteerit
Työsuhte, ”alaluokka”	IIIb Asiakaspalvelutyöntekijät	sairaanhoitajat, tarjoilijat, kaupan ala jne.
Yrittäjä	IVa+b Yksityisyrittäjät	Pienyrittäjät, käsityöläiset
Yrittäjä	IVc Maanviljelijät	maanviljelijät
Työsuhte	V-VI Ammattitaitoinen työväestö	Hitsarit, muurarit, LVI-asentajat, työnjohto
Työsuhte, ”alaluokka”	VIIa Muu työväestö	Koneenhoitajat, kokoojat,
Työsuhte, ”alaluokka”	VIIb Muu työväestö maataloudessa	metsurit, kalastajat jne.

Kuvio 1. Erolaa (2010, 31) mukailten

	Vanhempien EG-luokka	Nuoren toisen asteen jälkeinen EG-luokka	Nuoren EG-luokka tulevaisuuspuheessa
Tomi	äiti II, isä II	V-VI (levyseppähitsaaja)	IVa/II/V-VI
Roope	äiti II, isä I-II	V-VI (metsäkoneen kuljettaja)	V-VI
Piia	äiti II, isä I-II	IIIb (merkonomi) VIIa (nyk. työ siivoja)	IVa
Jenna	äiti IIIa-b, isä I(-II)	IIIb (valokuvaaja)	IIIb tai IVb
Otto	äiti II, isä VI tai VIIa	IIIb (turvallisuusala)	IIIb
Joni	äiti II, isä VI	VI (logistiikka)	VI
Saara	äiti II, isä VI	IIIb (valokuvaaja)	IIIb

Kuvio 2. ”luokkasiirtymistä”

Nuorten haastattelujen toteutuksen aikaisten tulevaisuuden ajatusten perusteella suurin osa nuorista kokee ainakin tällä hetkellä toisen asteen ammatillisen koulutuksen kautta saavuttamansa luokkaseman suhteellisen pysyväksi, vaikka vaihtoehtoisiaakin asemoitumisia puheesta voitiin erottaa. Selkeimpänä työnteki-jäluokista erottautumisena näyttäytyi yrittäjäyys, jonka nostivat esille Tomi, Piia ja Jenna. Yrittäjäyys näyttäytyi heille keinona hallita itse omaa elämäänsä ja työnkuvaansa, sekä jopa mahdollisuutena saavuttaa menestystä. Tässä diskurssissa nuoret rikkoivat koulutusmyönteisyyteen ja keskiluokkaisuuteen tyypillisesti kuuluvaa ajatusta, että (yliopisto)koulutus on reitti elämässä menestykseen ja statuksen saavuttamiseen.

7 TULOKSET JA POHDINTA

Tutkimuksen kohteena olivat toisen asteen ammatilliseen koulutukseen keskiluokkaisesta kodista hakeutuneet nuoret. Tutkimuskysymyksinä olivat 1) Millainen merkitys nuoren keskiluokkaisella perheellä ja muulla sosiaalisella pelikentällä on ollut nuoren normia rikkovalle koulutusvalinnalle? 2) Miten nuori merkityksellistää normia rikkovaa koulutusvalintaansa? sekä 3) Miten pysyvältä tämä normin rikkominen ja sen kautta toteutunut ”luokkasiirtymä” näyttää nuoren tulevaisuuspuheessa? Tutkimuksen tulokset on analysoitu ja esitelty Hodkinsonin ja Sparkesin (1997) sosiologiseen uravalinta-teoriaan tukeutuen.

7.1 Tulokset

Kolme nuorta seitsemästä oli perheestä, jonka molemmat vanhemmat olivat toimihenkilöitä, ja loput neljä nuorta perheestä, jossa toinen vanhemmista oli toimihenkilö ja toinen työntekijä. Kotien keskiluokkaisuus näyttäytyi esimerkiksi koulutusmyönteisyytenä, taloudellisena tukemisena sekä mukanaolona ja kannustamisena. Monet vanhemmat myös ottivat nuoren koulutuksessa aktiivisen osan esimerkiksi auttamalla tehtävien teossa, tukemalla koulutusvalintapohdintaa, kannustamalla suoriutumaan koulusta hyvin ja jopa auttamalla nuorensa kaksoistutkintoon soittamalla rehtorille. Nuoria myös kannustettiin valitsemaan lukio ja kouluttautumaan korkealle, tai ainakin molempiin suhtauduttiin perheessä myönteisesti. Jos nuori nimesi jommankumman vanhempansa oman koulutuksensa kannalta aktiivisemmaksi, oli tämä vanhempi perheen toimihenkilövanhempi

silloinkin, kun toinen vanhemmista oli työntekijä. Kaikkien haastatteluun osallistuneiden nuorten perheissä oli myös koulutuksellista monimuotoisuutta jo ennen nuoren tekemää normia rikkovaa koulutusvalintaa. Tämä näyttäytyi esimerkiksi toisen vanhemman ammatillisen koulutuksen suorittamisessa tai vanhemman sisaruksen kaksois- tai kolmoistutkinnon tai pelkän ammatillisen tutkinnon suorittamisena.

Nuoret vertasivat omaa alaansa vanhempiensa ammatteihin. Kolme nuorta kuvasi vanhempiensa työtä jonakin, jota he eivät ainakaan halua elämässään tehdä, ja heidän puheessaan oma alavalinta näyttäytyi eräänlaisena erontekona vanhempien työnkuvaan. Perheissä, joissa toinen vanhemmista oli toimihenkilö ja toinen työntekijä, toimihenkilövanhemman työtä kuvattiin henkisesti kuormittavammaksi ja stressaavammaksi kuin työntekijävanhemman työtä. Työntekijävanhempien työtä kuvattiin taitoa ja osaamista vaativaksi, mutta ei henkisesti kuormittavaksi. Opettaja-vanhempien työssä toisaalta positiivisena näyttäytyivät pitkät lomat. Nuoret eivät myöskään osoittaneet suurta mielenkiintoa yliopistokoulutuksen kautta saavutettavaa sosioekonomista asemaa kohtaan, tai ainakaan yliopistokoulutusta ei nähty edellytyksenä elämässä menestymiselle. Kaksi nuorta koki yrittäjyyden olevan varteenotettava reitti menestykseen, keino päästä ”itsensä herraksi”.

Nuorten kaverit olivat jakautuneet tasaisesti kaikille koulutusasteille, vaikkakin samalla koulutusasteella olevien kavereiden kanssa vietettiin aikaa enemmän. Peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheessa alavalinnastaan epävarmat nuoret hakeutuivat koulutukseen kavereiden perässä, ja jo peruskoulussa alastaan varmat korostivat koulutusvalintansa itsenäisyyttä kavereihin nähden. Muista läheisistä nostettiin esille esimerkiksi perhetuttujen tai työkaverien antama esimerkki tai heidän kanssaan käydyt keskustelut, sekä opettajien suhtautuminen koulumenestykseen. Opettajien puheessa uusintui vahva pää-käsi -jaottelu, jossa lukio näyttäytyi peruskoulun opettajille hyvin koulussa menestyvien paikkana. Ammatillisen koulutuksen opettaja oli puolestaan kuvannut yhdelle nuorelle lukiosta valmistuneiden käytännön osaamattomuutta. Kyseinen opettaja kuvasi ammatillisesta koulutuksesta valmistuneet lukiosta valmistuneita käytännössä pätevämpinä, ja nuori uusintii tätä diskurssia myös omassa puheessaan.

Normia rikkovan alavalinnan taustalta erottui myös useita rationaalisia ja pragmaattisia tekijöitä, joita nuori oli peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheessa pohtinut. Ammatilliseen koulutukseen hakeutumisen taustalta voitiin paikantaa esimerkiksi mielikuvat lukion vaativuudesta tai ”tylsyydestä”, sekä omista kompetensseista opiskelijana. Myös toimintahorisontissa mukana olevien alavaihtoehtojen mielekkyys itselle oli alavalintaa rakentava tekijä. Nuorista voitiin heidän rationaalisen pohdintansa perusteella erottaa kaksi ryhmää, harrastuneisuuden ja intohimon perusteella alansa valinneet ja ”riittävän hyvän” alan valinneet. Harrastuneisuuden perusteella alansa oli valinnut kolme

nuorta, ja he olivat valmiita esimerkiksi muuttamaan alan koulutuksen perässä toisaalle. He vaikuttivat myös olevan sitoutuneempia tekemäänsä valintaan, ja näkivät itsensä samalla alalla töissä myös viiden vuoden kuluttua. ”Riittävän hyvän” alan valinnea oli neljä. He olivat hakeutuneet opiskelemaan valitsemaansa alaa enemmän kokeilumentaliteetilla, ja heidän alavalintaansa suuntasi harrastuneisuuden perusteella valinnea enemmän kaverien tekemät koulutusvalinnat. Myös paikkakunta oli rajaava tekijä, kun kotipaikkakunnalta ei haluttu muuttaa opintojen perässä. ”Riittävän hyvän” alan valinneet nuoret eivät myöskään olleet niin sitoutuneita tekemäänsä valintaan, vaan viisivuotissuunnitelmissa saattoi siintää alanvaihto tai korkeakoulutus. Tämän ryhmän nuorista kaksi sanoi suoraan, ettei halua tehdä oman alansa töitä enää kovin pitkään.

Normia rikkovan toisen asteen koulutusvalinnan taustalta voitiin paikantaa myös palkkaukseen ja omiin terveystarkastuksiin liittyvää pohdintaa. Palkan toivottiin olevan hyvä tai ainakin riittävä toimeentulolle, mutta sen merkitys ei ollut nuorten puheessa korostunut – yksikään nuori ei esimerkiksi kuvannut valinneensa alaansa pelkän palkkauksen perusteella. Myös tulevaisuuden työllisyysnäkömät painoivat vaakakupissa, ja nuoret uskoivat omalla toimijuudellaan olevan merkitystä työllistymiselle. Kolmella nuorella toisen asteen koulutusvalintaa olivat ohjanneet myös terveystarkastukset. Lukivaikeus ja mielenterveyden ongelmat olivat sulkeneet kahdelta nuorelta lukion pois toimintahorisontista, ja kolmannen nuoren astma oli rajannut alavaihtoehtoja. Terveystarkastelmista huolimatta nuoret kuitenkin kokivat tyytyväisyyttä alavalintaansa, eivätkä kokeneet terveyden rajoittaneen alavaihtoa häiritsevästi.

7.2 Pohdinta ja jatkotutkimus

Keskiluokkaisen perheen merkitys nuoren normia rikkovan koulutusvalinnan rakentumiselle on tämän tutkimuksen huomion keskipisteessä. Huomioon on kuitenkin haluttu ottaa myös kaverit, opettajat sekä muut merkitykselliset henkilöt, sillä myös he asettuvat osaksi nuoren sosiaalista pelikenttää (Hodkinson & Sparkes, 1997) tuoden sille oman panoksensa. Keskiluokkaisen perheen merkitys on kuitenkin nostettu tutkimuksen päärooliin, sillä se muodostaa suuren osan lapsen ja nuoren elämään vaikuttavasta pääomasta. Vanhempien koulutustausta ja työnkuva sekä työstä saatava palkka muodostavat perheen taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman (Kouvo 2010, 167-169; Erola 2010, 237). Kodin sosioekonominen asema vaikuttaa myös keskeisesti lapsen ja

nuoren koulumenestykseen (OKM 2019), joka puolestaan suuntaa nuoren koulutuspolkua laajemmin.

Tutkimus tuotti sekä aiempaa tutkimustietoa tukevia että aiemman tutkimuksen kanssa ristiriidassa olevia tuloksia. Koska tutkimuksen aineisto on koottu vain seitsemältä nuorelta, tulokset eivät ole yleistettävissä – kuitenkin tutkimus asettuu osaksi ammatilliseen koulutukseen hakeutuneiden nuorten ammatinvalintaan kohdistuvaa tutkimuskenttää, täydentäen sitä koulutuksen periytyvyyden normia rikkovien nuorten näkökulmalla. Hodkinsonin ja Sparkesin (1997) teoria uravalintojen muodostumisesta näkyi myös tutkimukseen osallistuneiden nuorten ammatinvalinnan taustalla.

Nuoren sosiaalisella pelikentällä vaikuttavat ihmissuhteet, erityisesti keskiluokkainen perhe, näyttäytyivät tutkimuksessa pääosin aiemman tutkimuksen mukaisena. Haastateltujen nuorten kotien keskiluokkaisuus ja sen ilmentyminen oli yhteneväinen esimerkiksi Silvennoisen ym. (2012, 511) havaintojen kanssa: he esittivät, että keskiluokka jakaantuu koulutuspolitiikan ja koulutussuhtautumisen osalta yksityisellä ja julkisella puolella työskentelevien välillä. Tässä tutkimuksessa kuudella nuorella seitsemästä, Jenna pois lukien, oli perheessään julkisella puolella työskentelevä keskiluokkainen perheenjäsen (lastentarhanopettaja, erityisopettaja, luokanopettajia, toisen asteen ja korkea-asteen opettaja). Silvennoinen ym. (2012) esittävät, että julkisen sektorin tehtävissä toimivat keskiluokkaiset vanhemmat suhtautuvat koulutukseen ja koulutuspolitiikkaan yksityisellä sektorilla työskenteleviä liberaalimmin ja tasa-arvoisemmin: yksityisellä sektorilla työskentelevät painottavat enemmän koulutuksessa selkeää akateemisuutta ja menestystä, kun taas julkisella sektorilla työskentelevät eivät ole yhtä menestysorientoituneita. Tässä tutkimuksessa vanhempien koulutussuhtautuminen ja nuoren valinnanvapauden korostaminen toistavat tätä Silvennoisen ym. (2012) havaitsemaa ilmiötä, ja voi osaltaan selittää sitä, miksi tässä tutkimuksessa ei havaittu vanhempien asenteessa negatiivisuutta ”duunariutta” kohtaan, toisin kuin muissa tutkimuksissa on havaittu (esim. Alanen 2016, 28).

Vanhalakka-Ruoho (2016, 2) esittää, että koulutus on sosiaalisen periytyvyyden, uusintamisen ja liikkuvuuden keskeinen väylä, ja sellaisena se näyttäytyy myös tässä tutkimuksessa. Nuoret tekivät toisen asteen koulutusvalinnallaan pesäeron akateemisesti koulutettuun vanhempaan/vanhempiin, ja korostivat ammatillista tutkintoa keinona itsensä toteuttamiselle. Perheiden tarjoama tuki ja avoin suhtautuminen nuoren valintoihin teki sosiaalisen liikkuvuuden normin rikkomisen nuorille helpommaksi, kun perheen taholta ei kohdattu kovinkaan tiukkaa vastustamista tai kyseenalaistamista. Tällöin nuorten oma toimijuus sai enemmän tilaa vanhempien sosioekonomisesta asemasta huolimatta. Nuorten normia rikkovaa sosiaalista liikkuvuutta mahdollistivat myös suomalaisen koulutusjärjestelmän avoimuus, sekä kouluympäristö, joka

kannustaa hyvin koulussa menestyviä lukioon ja muita ammatilliseen koulutukseen (esm. Herranen & Souto 2016). Tällöin nuoren oma koulumenestys ja koulusuhtautuminen asettui myös osaksi pääkäsijaottelua ja toisen asteen koulutusvalinta tapahtui myös sen mukaisesti. Siinä missä esimerkiksi työläistäustaiset yliopisto-opiskelijat kuvasivat luokkasiirtymäänsä tietoisena ja hyvin suunniteltuna ”projektina” (Lehmann 2012, 541), tämän tutkimuksen nuorille siirtymä ei näyttäytynyt yhtä tietoisena ja harkittuna tekona. Myös tässä olisi jatkotutkimuksen kannalta kiinnostava kohde. Esimerkiksi eri yhteiskuntaluokkien välillä siirtyneiden kokemuksia perheeltä saadusta tuesta, perheen avoimuudesta ja omasta koulutussuhtautumisesta voisi jatkotutkimuksessa verrata enemmän toisiinsa. Millaisia tekijöitä ja mahdollisia eroavaisuuksia luokkasiirtymien takaa nousee, kun luokkien välillä ”nousseiden” ja ”laskeutuneiden” näkemyksiä ja kokemuksia verrataan keskenään?

Koulutusvalintojen rakentuminen on monisyinen prosessi, johon vaikuttavat sattuma, asuinpaikka, yhteiskunnallinen tilanne ja ajanjakso, terveydelliset ja neurologiset syyt, lähtöperhe, muut tärkeät henkilöt, mielikuvat ammateista, elämäntilanne sekä yksilö ja hänen valintansa, mieltymyksensä ja tavoitteensa (Laasonen 2016, 46). Samat osa-alueet nousivat esiin myös tässä tutkimuksessa, vaikka nuorten toisen asteen koulutusvalinta itsessään olikin sosiaalisen liikkuvuuden normia vasten erilainen. Siinä missä nuoret tyypillisesti ”perivät” vanhempiensa koulutusaseman ja jopa hakeutuvat samalle alalle kuin vanhempansa, koska vanhempien ala ja perheen sosioekonominen asema näyttäytyy tuttua ja turvallista (Laasonen 2016, 42-43), tässä tutkimuksessa usean nuoren vastauksista välittyi selvä ja tietoinen eronteko vanhempien ammatteihin. Moni nuori koki vanhempiensa ammattien ja työtehtävien olevan jotain, mitä he eivät ikimaailmassa näkisi itse tekevänsä – tällöin vanhempien ammatti sulkeutui nuoren toimintahorisontista pois ja muita vaihtoehtoja myös joiltakin osin verrattiin vanhempien työnkuvaan. Vanhempien ammateissa negatiivisina piirteinä näyttäytyivät esimerkiksi henkinen kuormitus ja ”huutavien lasten” kuuntelu.

Toisaalta osa tutkimukseen osallistuneista nuorista näki vanhempiensa työnkuvan ja ammatin myös tavoiteltavana – opettajavanhempien työssä viehättivät lomat ja työläisammateissa toimivien vanhempien työtä ei kuvattu niinkään henkisesti kuormittavaksi. Jatkotutkimukselle olisi mielenkiintoista paneutua siihen, miten mielikuvat vanhempien ammateista ovat ohjanneet nuoren tekemää koulutusvalintaa toisella tai kolmannella asteella. Tässä tutkimuksessa päästiin raapaisemaan vain pintaa, mutta jo tutkimuksessa tehty havainto tietoisesta eronteosta vanhempien ammatteihin on tieteellisesti erittäin kiinnostava: tutkimisen aihetta voisi olla enemmänkin ja teemaan olisi varmasti hedelmällistä paneutua syvemmin.

Tutkimuksessa havaittiin myös, että jokaisen haastatteluun osallistuneen nuoren perheessä oli koulutuksellista monimuotoisuutta jo ennen nuoren itse tekemää koulutusvalintaa. Ammatillinen

toisen asteen koulutus näyttäytyi perheessä joko toisen vanhemman koulutustaustana, tai vanhemman sisaruksen koulutusvalinnassa esimerkiksi kaksoistutkinnon muodossa. Tällöin nuorten perheessä polku ammatilliselle toiselle asteelle on jo ikään kuin valmiiksi tallattu: nuoren ei ole tarvinnut tehdä hyppyä tuntemattomaan, tai olla perheensä ensimmäinen perinteiseen työläisammattiin kouluttautunut. Kouluksellinen monimuotoisuus nousi esille vasta aineistosta, eikä sitä huomioitu tutkimusongelman tai -kysymysten asettelussa tai haastateltavien valinnassa. Perheen sisäistä kouluksellista monimuotoisuutta ja sen merkitystä esimerkiksi perheen yleiseen koulutussuhtautumiseen, sosioekonomiseen asemaan tai perheen lasten koulutusvalintoihin voisi myös jatkotutkimuksessa tutkailla syvemmin, sillä ilmiö on mielenkiintoinen.

Lähtöperheen lisäksi nuorten koulutusvalintoja muokkaavat suurella määrällä myös vertaiset. Crosnoe & Muller (2014, 619) esittävät, että nuorten halu tehdä kavereiden kanssa samanlaisia kurssivalintoja lukiossa perustuu esimerkiksi tarpeeseen kuulua joukkoon sekä haluun saada yhteisiä kokemuksia, ja vertaisten näkemyksiin eri kurssien hyödyllisyydestä myös luotettiin. Vaikka Crosnoe & Muller (2014) keskittyivätkin tutkimuksessaan kurssivalintoihin ja tämän tutkimuksen kiinnostus koski toisen asteen koulutusvalintaa, samat tekijät nousivat esille myös tässä tutkimuksessa erityisesti valinnastaan epävarmojen nuorten kohdalla. Kokeilumentaliteetilla kavereiden valintoja oli helppoa mukaila, vaikka koulutusvalinta itsessään olisikin mennyt vähän metsään – tästä selkein esimerkki tässä tutkimuksessa oli Piia. Tässä tutkimuksessa ei paneuduttu kaverien oman sosioekonomisen aseman vaikutukseen kavereiden tekemälle toisen asteen koulutusvalinnalle, eikä kaverien sosioekonomisen aseman merkitys ollut tässä tutkimuksessa esillä. Tässäkin kohtaa jatkotutkimus voisi tuottaa kiinnostavaa lisätietoa kavereiden perässä tehtyjen koulutusvalintojen ja niitä koskevien keskustelujen merkityksistä.

Herranen ja Souto (2016) sekä Herranen (2014) esittävät suomalaisen koulutusjärjestelmän duaaliperiaatteen ja opettajien puheessa uusintuvan pää-käsi -jaottelun olevan edelleen voimissaan. Kyseinen ilmiö on nähtävillä myös tämän tutkimuksen tuloksissa – nuorten puheesta välittyi mielikuva ”amiksesta” opinahjona, jossa pääsee *tekemään* ja lukiota koskeva puhe puolestaan korosti lukion vaativaan *lukupäätä* ja opiskelumotivaatiota. Lukiota jopa verrattiin peruskouluun. Myös esimerkiksi Tomi kertoi opettajan kannustaneen häntä hakeutumaan lukioon, koska hän pärjäsi koulussa hyvin. Tässä tutkimuksessa siis uusintui ajatus ”amiksesta” tekijöiden paikkana ja lukiosta paikkana, jossa luetaan kirjoja. Joidenkin nuorten puheessa ammatillinen koulutus arvottui selvästi lukiota ylemmäs, sillä ammatillisesta koulutuksesta valmistuu näiden nuorten puheessa oikeita osaajia, jotka voivat esimerkiksi insinöörikoulutukseen hakeutuessaan pyyhkiä lukiosta tulleilla lukutoukillla kuvainnollisesti lattioita osaamisellaan. Toisaalta suurin osa nuorista suhtautui ”amis”-

lukio -jaotteluun korostuneen neutraalisti – lukioon ei vain hakeuduttu, koska koettiin että siellä opiskelu voisi olla itsestä tylsää tai vaatia liikaa. Neutraalin suhtautumisen korostaminen kuitenkin rakoili paikoin, kun lukio nähtiin kolmen vuoden hukkaan heittämisenä.

Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että yhteiskuntaluokkien välillä liikkuminen on jonkin verran yhteydessä sukupuoleen. Naisten on havaittu kouluttautuvan useammin vanhempiaan korkeammalle, kun taas miesten sosiaalinen ”vajoaminen” on lisääntynyt (Härkönen 2010, 56). Tässä tutkimuksessa sukupuolta ei käsitelty erikseen nuoren valintoja määrittävänä tekijänä, mutta jatkotutkimuksen kannalta ilmiö on kiinnostava.

LÄHTEET

- Aaltonen, T. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Toim. Ruusuvauro, J. & Tiittula, L. Vastapaino.
- Alanen, T. 2016. Koulutustason periytyminen: tapaustutkimus kainuulaisen suvun neljästä sukupolvesta. Julkaisussa Ammatilliseen vai lukioon: nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä. Itä-Suomen yliopisto. 9-33.
- Antikainen, A., Rinne, R., Koski, L., 2013. Kasvatussosiologia. PS-kustannus.
- Bourdieu, P. 1986. The Forms of Capital. Teoksessa Handbook of Theory and Research of Sociology of education. Richardson, J. G (toim.)
- Crosnoe, R. & Muller, C. 2014. Family Socioeconomic Status, Peers and the Path to College. Social Problems 1 November 201, vol.61(4). 602-624.
- Crozier, G., Reay, D., James., D., Jamieson, F., Beedell, P., Hollingworth, S. & Williams, K. 2008. White middle-class parents, identities, educational choice and the urban comprehensive school: dilemmas, ambivalence and moral ambiguity. British Journal of Sociology of Education. Vol. 29, No. 3. 5/2008. 261-272.
- Diemer, M. A. & Ali, S. R. 2009. Integrating Social Class into Vocational Psychology – Theory and Practice Implications. Journal of Career Assessment 2009, Vol.17(3). 247-265
- Duncan, G. J. & Magnuson, K. A. 2003. Off with Hollingshead: Socioeconomic Resources, Parenting and Child Development. Julkaisussa Socioeconomic Status, Parenting and Child Development. Toim. Bornstein, Marc & Bradley, Robert.
- Erola, J. 2010. Luokkarakenne ja luokkiin samastuminen Suomessa. Teoksessa Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. J. Erola (toim.). Helsinki: Gaudeamus, 27–44
- Ervasti, H. 2010. Yhteiskuntaluokat ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Toim. Erola, Jani. 2010
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino.
- Gylling, H. A. 2002. Millaisilla arvoilla tutkimusta voidaan perustella? Teoksessa Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus kirja OY.
- Hammersley, M. & Traianou, A. 2015. What is Ethics? Julkaisussa Ethics in Qualitative Research: Controversies and Contexts. SAGE Publications Ltd. 16-34.
- Hammersley, M. & Traianou, A. 2015. Privacy, Confidentiality and Anonymity. Julkaisussa Ethics in Qualitative Research: Controversies and Contexts. SAGE Publications Ltd. 99-132.
- Heikkilä, M. 2002. Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus kirja OY.
- Heppner, M. J. & Scott, A. B. 2004. From Whence We Came: The Role of Social Class in Our Families of Origin. Counseling Psychologist 2004, Vol.32(4). 596-602.
- Herranen, J. 2014. ”Kaikki on ihan jeees.” Ammatillinen koulutus nuorten silmin. Nuorisotutkimus 32 (2014):4.

- Herranen, J. & Souto, A. 2016. Vapaus valita toisin? Ammatillinen koulutus koulutusmyönteisten nuorten kunnianhimoisena valintana. Teoksessa Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset. Toim. Silvennoinen, H., Kalalahti, M., Varjo, J. FERA, Suomen kasvatustieteellinen seura ry.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H.. 2001. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino Helsinki.
- Hodkinson, P. & Sparkes, A. C. 1997. Careership: a sosiological theory of career decision making. *British Journal of Sociology of Education*. 18:1, 24-44.
- Härkönen, J. 2010. Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus. Teoksessa Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Toim. Erola, Jani. 2010
- Junnilainen, L. 2020. Place Narratives and the Experience of Class: Comparing Collective Destigmatization Strategies in Two Social Housing Neighborhood. *Social Inclusion*, 2020, vol. 8, 1, 44-54.
- Kouvo, A. 2010. Luokat ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Toim. Erola, Jani. 2010
- Kukla, A. 2000. Social Constructivism and the Philosophy of Science.
- Kuusela, S. 2016. Työläisperheistä yliopistoon. Teoksessa Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset. Toim. Silvennoinen H., Kalalahti M. & Varjo, J. Kasvatustieteellisen tutkimuksen vuosikirja Vol 1.
- Käyhkö, M. 2006. Siivojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa. Joensuu University Press.
- Käyhkö, M. 2017. Keinumista kahden maailman välissä: työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja muuttuva suhde kotimaailmaan. *Sociologia*, 54 (2017) : 1, 6-22.
- Laasonen, R. 2016. Perheen jäljillä – yhdeksäsluokkalaisten nuorten vanhempien kantama koulutus- ja työperintö. Julkaisussa Ammatilliseen vai lukioon: Nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä. Toim. Tuononen, Mira; Vanhalakka-Ruoho, Marjatta & Alanen, Teija. 33-50.
- Lehmann, W. 2012. Working-class students, habitus and the development of student role: a Canadian case study. *British Journal of Sociology of Education* 33 (4); 527-546
- Lott, B. 2002. Cognitive and Behavioral Distancing from the Poor. *American Psychologist*. February 2002, vol. 57(2). 100-110.
- McLeod, J. 2001. *Qualitative Research in Counselling and Psychotherapy*. First edition. Sage.
- McLeod, J. 2011. *Qualitative Research in Counselling and Psychotherapy*. Second edition. Sage.
- Naumanen, P. & Silvennoinen, H. 2010. Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Toim. Erola, Jani.
- Nyysölä, K. 2004. Siirtymävaiheiden koulutusvalinnat – koulutuspoliittinen tarkastelu. *Kasvatus* 35(2), 222-229.
- Roberts, K. 2005. *Social Class, Opportunity Structures and Career Guidance*. RoutledgeFalmer.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino.
- Saari, A. 2016. Vanhempien osallistuminen peruskoulunsapäättävän nuoren koulutusreitivalintaan. Julkaisussa Ammatilliseen vai lukioon: Nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä. Toim. Tuononen, Mira; Vanhalakka-Ruoho, Marjatta & Alanen, Teija. 51-68

- Schostak, J. F. (2006). *Interviewing and Representation in Qualitative Research*. McGraw-Hill Education. 84-85. American Psychological Assoc.
- Silvennoinen, H., Kalalahti, M., Varjo, J. & Haltia, N. (2016). *Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset*. [Turku]: Suomen kasvatustieteellinen seura FERA.
- Silvennoinen, H., Seppänen P., Rinne R., Simola H. 2012. Yhteiskuntaluokat ja kouluvalintapolitiikka ylikansalliselta paikalliselle tasolle ulottuvassa tarkastelussa. *Kasvatus* 5/2012. 502-518.
- Tolonen, T. 2008. Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen – Nuorten elämäntyylit ja luokkaerot. Teoksessa *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*, toim. Tolonen T. Vastapaino.
- Tuononen, M.; Vanhalakka-Ruoho, M. & Alanen, T. (toim.). 2016. *Ammatilliseen vai lukioon: Nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä*. Itä-Suomen yliopisto.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2002. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Teoksessa *Tutkijan eettiset valinnat*. Toim. Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen, J. 384-394.
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2016. Nuori ja perhe koulutussiirtymässä. Julkaisussa Tuononen, M.; Vanhalakka-Ruoho, Marjatta & Alanen, Teija (toim.). 2016. *Ammatilliseen vai lukioon: Nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä*. Itä-Suomen yliopisto. Itä-Suomen yliopisto. 1-9.
- Vanhalakka-Ruoho, M., Koski, L., Silvonen, J., Tamminen, M. 2016. Educational Pathways of Ninth Grade Adolescents: Transition Practices in Vocational and Academic Families. *Australian Journal of Career Development*.
- Vuorinen, P. & Valkonen, S. 2003. Ammattikorkeakouluun vai yliopistoon? Korkeakoulutukseen hakeutumisen orientaatiot. Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos.
- Wang, J. & Yan, Y. 2012. The Interview Question. Julkaisussa *The SAGE Handbook of Interview research: The complexity of the Craft*. 231-242.
- Warren, C. 2012. Interviewing as a social interaction. Julkaisussa *The SAGE Handbook of Interview research: The complexity of the Craft*. 129-143.
- Whiston, S. C.; Keller, B. K. 2004. The Influences of the Family of Origin on Career Development: A Review and Analysis. *The Counseling Psychologist* 2004, vol. 32(4). 493-568.
- Tilastokeskus. Koulustilastot 2020. Sijoittuminen koulutuksen jälkeen [verkkajulkaisu]. https://www.stat.fi/til/sijk/2018/sijk_2018_2020-01-23_tie_001_fi.html luettu 17.11.2020.
- Helsingin Sanomat. Rakkauden luokkaloikkari. <https://www.hs.fi/elama/art-2000006249556.html> Luettu 17.11.2020
- Helsingin Sanomat. Suomalaisen yhteiskunnan luokkajako elää ja voi hyvin. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000006251986.html> Luettu 17.11.2020.
- Helsingin Sanomat. Miksi toisesta tulee lääkäri ja toisesta sähköasentaja? Geeneillä eniten valtaa, vahvistaa suuri suomalaistutkimus, mutta perheen vaikutus on kasvanut vastoin oletuksia. <https://www.hs.fi/tiede/art-2000006610389.html> Luettu 17.11.2020.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. PISA-tiedote 2018, julkaistu 3.12.2019. <https://minedu.fi/-/pisa-2018-suomi-lukutaidossa-parhaiden-joukossa> Luettu 17.11.2020.

LIITE 1

1) Kerro itsestäsi (kuka olet, mitä harrastat, mitä alaa opiskelet/mitä teet työkseesi)

- Miten opinnot/työ (jos valmistunut) ovat sujuneet?

PERHE

2) Millainen perheesi on ja miten asu(i)tte?

- Vanhemmat? Ikä, asuvatko yhdessä? Uusperheet?
- Sisarukset? Montako, ikä?

5) Mitä olette tehneet yhdessä perheenä, kun olit lapsi?

- Harrastukset, omat tai perheen yhteiset, niiden merkitys itselle?
- Miten perheessä on suhtauduttu harrastuksiisi?
- Teettekö perheen kanssa yhdessä jotakin myös nykyisin?

3) Mitä vanhempasi ovat ammatiltaan ja mitä he tekevät työkseen?

- Millaisena näet vanhempiesi työn?
- Miten vanhempasi puhuvat työstään kotona?

4) Jos sisarukset ovat jo tehneet koulutusvalintoja, millaisia ne ovat?

5) Mitä isovanhempasi ovat tehneet tai tekevät työkseen?

6) Onko muussa suvussasi opistotason ammattitutkinnon suorittaneita?

- Oletko jutellut heidän kanssaan heidän ammatistaan?

7) Miten perheessäsi on puhuttu koulutuksesta?

- Miten perheessäsi on arvotettu koulutusta? Onko koulutukseen kannustettu?

8) Miten vanhempasi/muut sukulaiset ovat suhtautuneet sinun koulunkäyntiisi?

9) Tulisiko sinulle mieleen muita asioita perheestäsi, joita haluaisit nostaa esille?

OMA URAVALINTA

10) Mitä asioita pidit tärkeänä, kun mietit ammatinvalintaasi?

11) Mihin koulutuskohteisiin hait yhteishaussa? Miksi?

- Miten keskustelitte kotona uravalinnastasi?
- Millaisia valintoja kaverisi tekivät yhteishaussa? Koetko kavereidesi valinnoilla olleen vaikutusta omiin valintoihisi?
- Oliko jotakin käytännön asioita, joita piti ottaa huomioon koulutusvalintaa tehdessä?

12) Miten koet koulutusvalintasi tähän asti?

13) Oliko muilla ihmisillä odotuksia sinun uravalintasi suhteen? Jos oli, niin millaisia?

14) Miten muut ovat suhtautuneet uravalintaasi?

- Mikä merkitys sillä on sinulle ollut?

15) Mitä kaverisi opiskelevat/tekevät työkseen tällä hetkellä?

16) Haluatko nostaa esille muita asioita, jotka vaikuttivat koulutusvalintaasi?

TULEVAISUUS

17) Miltä elämäsi näyttää viiden vuoden päästä?

- Ketä siihen kuuluu, missä sitä elät, mitä teet?
- Mitä ajattelet jatko-opinnoista ja/tai yrittäjyydestä?